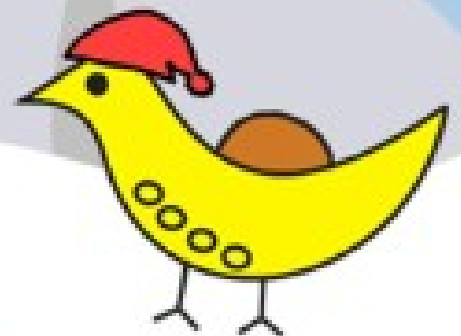
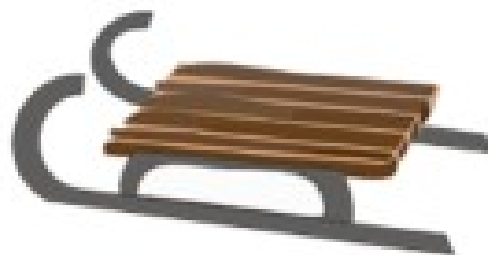

02 (26) | Лютий 2015

ВІСНИК

Світової Федерації
Українських Лемківських
Об'єднань

Lemkoland
lemkiwska storinka
dla dity

У сто млинах зима пшеницю на сніг сріблясто-синій меле.
Назустріч бурі ніч іскриться, провалюючи небом села.

Б.-І. Антонич

ЗМІСТ

Наші справи

- НЕ БУТИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РАДИ ПРЯШІВЩИНИ,
НАС БИ НЕ БУЛО 3
- ЛЕМКІВСЬКІЙ БАЛАНС ХХ СТОЛІТТЯ 5
- ПОРОХНЯВЕ СЛОВ'ЯНОФІЛЬСТВО-РУСОФІЛЬСТВО В
ДЗЕРКАЛІ СЬОГОДЕННЯ 11
- ЗГУБА ЛЕМКІВЩИНИ ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДУ І ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 22

Наші люди

- В УКУ ВІДБУЛАСЯ ПРЕЗЕНТАЦІЯ КНИЖКИ
ОТЦЯ-РЕКТОРА БОГДАНА ПРАХА 30
- ДЕНЬ РОДИНИ 33
- ОТЦЯ МИХАЙЛА ВЕРБИЦЬКОГО ВШАНУВАЛИ У
ЙОГО РОДИННОМУ СЕЛІ – ЯВІРНИКУ
РУСЬКОМУ 34
- ЗАКАРПАТСЬКОМУ ПОДВИЖНИКУ ВИПОВНИЛОСЯ 70
РОКІВ 37

Культура

- ЛЕМКІВСЬКИЙ СОН В ІСПАНІЇ 43
- ЛЕМКИ НА ЗАХОДІ ПОЛЬЩІ 45
- БЕЗСМЕРТНА ПОМИЛКА СВЯЩЕНИКА З
МЛИНІВ 47
- Оголошення та анонси 53**

Головний редактор: Софія Федина

Редакційний Назар Радь
колектив: Тарас Радь
Олесь Куйбіда
Богдан Сиванич

Дизайн: Віктор Дудяк

**Вісник СФУЛО. ©. Офіційне видання
Світової Федерації Українських
Лемківських Об'єднань.
Виходить раз на місяць.**

Основна мета часопису – динамічно висвітлювати діяльність усіх суб'єктів СФУЛО.

Номери вісника можна буде скачати зі сайту СФУЛО: www.sfulo.com/biblioteka
Адреса редакції: visnyk.sfulo@gmail.com.
Можна надсилати свої матеріали.
Рішення про публікацію прийматиме редакційна рада.

Світова Федерація Українських Лемківських Об'єднань (СФУЛО) - неурядова міжнародна громадська організація, яка об'єднує українські лемківські спільноти України, Польщі, Словаччини, Сербії, Хорватії, Канади та США. Основна мета діяльності - забезпечення та захист законних соціальних, економічних, творчих, етнічних, національно-культурних та інших інтересів лемків; розвиток та популяризація лемківської культурної спадщини і духовності на засадах законності, демократії, добровільності та самоврядування.

Офіційна сторінка в інтернеті
www.sfulo.com.

НАШІ СПРАВИ

НЕ БУТИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РАДИ ПРЯШІВЩИНИ, НАС БИ НЕ БУЛО

До 70-річчя з дня заснування УНРП

Українська Народна Рада Пряшівщини (УНРП) - представницький національно-політичний орган українців Словаччини, який конституювався 1.3.1945 на Першому з'їзді делегатів місцевих і окружних комітетів Пряшівщини. З'їзд, що відбувся у пряшівському Руському домі, під впливом революційних подій у Східному Закарпатті в прийнятій резолюції вітав і схвалив рішення Мукачівського з'їзду про возз'єднання Закарпатської України з Українською РСР і водночас проголосував незаперечну етнічну єдність населення Пряшівщини з народом Закарпатської України. Вперше за всю свою історію українці Пряшівщини мали змогу засвідчити свою національну зрілість, заявивши свою приналежність до українського народу і обравши свій представницький орган - УНРП. У склад президії увійшло 7 чоловік. Головою УНРП обрано Василя Карамана, заступниками - Петра Бабея та Петра Жидовського, першим (генеральним) секретарем - Івана Роголя-Ільківа, секретарем - Діонісія Ройковича, заступником секретаря - Андрія Єдинака, скарбником - Дезидерія Миллого. У склад пленуму УНРП увійшло по двоє представників від кожного округу. Друкованим органом УНРП став тижневик «Пряшевщина», що видавався російською та українською мовами.

УНРП довелось зразу рішати ряд невідкладних завдань політичного, соціально-економічного та культурного характеру. З. 3. 1945 лідери УНРП передали урядовому уповноваженому ЧСР Ф. Немцю листа на ім'я президента Е. Бенеша, в якому домагалися участі у московських нарадах лідерів чехословацьких політичних партій та СНР, однак їх вимога була відхилена. Незавидна доля українського населення в розорених війною селах і містечках, помножена гірким політичним досвідом з домюнхенської ЧСР та Словацької держави, орієнтували національно-визвольний рух південнокарпатських українців на Схід, що повністю відповідало логіці історії й народно-демократичної революції в цьому регіоні.

Однак така позиція УНРП викликала немилість до української справи з боку словацьких політиків, яка в наступні роки не обійшлась без негативних наслідків. Після утворення нового уряду ЧСР і проголошення його програми (Кошицька програма) УНРП звернулась до політичних властей у Братиславі і Празі з меморандумом, який становив нову платформу розв'язання українського питання на Пряшівщині у складі ЧСР.

Документ містив вимоги представництва українців у законодавчих органах ЧСР і СНР, відбудови війною розорених областей, налагодження шкільництва та встановлення культурних стосунків з Україною і, зокрема, її Закарпатською

областю. Задовольнивши вимоги УНРП, президія СНР визнала за українцями Словаччини право мати 5 депутатів у празькому і братиславському парламентах. Для налагодження шкільництва при Відомстві уповноваженого СНР у справах освіти і культури був створений Реферат українських шкіл (РУШ), а в округах - українські шкільні та культурно-освітні інспекторати. Завдяки активній праці цих установ значно зросла кількість дитячих садків, початкових і середніх шкіл в українських місцевостях краю. Значну увагу приділяла УНРП молоді наданням матеріальної допомоги місцевим і окружним організаціям СМК, влаштування юнаків і дівчат на державну службу, матеріальне забезпечення учнів середніх і студентів вищих шкіл. На кооперативних началах був заснований Український національний театр (УНТ) в Пряшеві, що розпочав свою роботу весною 1946 р., та видавництво «Славкнига», яке мало свій книжковий магазин та власну друкарню.

3. 11. 1945 р. розпочало роботу Українське відділення Чехословацького радіо в Братиславі. Однак найбільш болючим питанням, яке прийшлося вирішувати УНРП, стала відбудова війною розорених областей, особливо Свидницького, Стропківського, Меджилабірського та Снинського округів. Справа в тому, що від самого початку погляди компетентних державних органів на розв'язання цього питання різнилися. Більшість з них сходилась на тому, що населення цих областей треба в рамках обміну населення переселити на Україну. Тому відбудова пограниччя закінчилась аж у 60-х рр.

Посилаючись на масову участь українців Пряшівщини у народно-визвольній боротьбі проти фашизму, великі жертви, які вони принесли за визволення ЧСР, УНРП доклала багато зусиль, щоб домогтися у влади визнання правового суб'єкту української національної меншини і своєї кодифікації в політичній системі ЧСР. Однак, керуючись засадою двонаціональної держави, влада відхилила всі її проекти на державно-правове становище у відновленій ЧСР. Хоч у лютневих подіях 1948 р. УНРП зайняла однозначну позицію до політичної ситуації в країні, підтримавши уряд К. Готвальда, однак словацькі політичні власті в полютневий період не рахувались з нею як з представницьким органом українського населення. Вже 9. 12. 1948 р. президія ЦК КПС засудила діяльність УНРП, звинуватила її чільних представників у т. зв. українському буржуазному націоналізмі.

Після того почався розклад УНРП зсередини взаємним звинуваченням її керівних кадрів у зраді ідей соціалізму. Водночас велись підготовчі роботи по створенню нової організації - Культурного союзу українських трудящих (КСУТ). Під тиском партійного і державного апарату президія УНРП (не всенародний з'їзд, якому належало це право) 11. 12. 1952 офіційно заявила партійним і державним органам Словаччини про припинення своєї діяльності.

Автор: **Іван ВАНАТ**.
Джерело: ukrajinci.sk

ЛЕМКІВСЬКІЙ БАЛАНС ХХ СТОЛІТТЯ

Підсумки ХХ ст. щодо історичного буття лемків у світі дуже невтішні. На землі своїх предків – Лемківщині – вони стали незначною меншістю. Разом з тим далі прогресують асиміляційні процеси лемківського населення в чужорідному оточенні. Існує серйозна загроза тотального зникнення лемків як носіїв унікальної в своєму роді культури.

The consequences of the 20th Century are very unfavorable for Lemkos historical being. In Lemkivshchina, the Land of their forefathers, they became an insignificant minority. At the same time the process of assimilation of Lemko population in alien environment is still progressing. There is a serious threat of total disappearance of Lemkos as bearers of in there way unique culture.

Двадцяте століття було одним з найважчих століть в історії світу. Найбільш трагічний слід залишило воно в Центральній та Східній Європі. Найбільш важкий досвід, у ХХ ст. на цій частині континенту, безсумнівно, отримали лемки. Під цією назвою ми розуміємо українське населення Лемківщини, історичний регіон, розташований в Карпатах, на польсько-словацькому кордоні. У Словаччині лемки (русини) проживають в регіоні, відомому під назвою Шариш, та на малих клаптиках Спішу і Земпліни. На території Польщі до 1947 р. лемки засіяли південну частину новосондецького, горлицького, ясельського, кросненського, саноцького районів, південно-західну частину леського і кілька сіл новотарського району [7, с. 74].

Проблеми, які відчували лемки в ХХ ст., почалися ще в ХІХ ст. Вже в сімдесяті роки цього століття в Карпатському регіоні розпочалася масова еміграція до Америки. Була вона обумовлена демографічними й економічними факторами.

За деякими оцінками, за океан відправилася більша половина населення Карпат [2, с. 29]. Це стосувалось і лемків. Високий приріст населення дозволив швидко відновити втрати жителів карпатських сіл. Однак, емігрувало найбільш динамічне та підприємницьке населення. Це була значна втрата для Лемківщини, хоча мігранти, як правило підтримувати тісні зв'язки зі своєю Батьківщиною.

Після Першої світової війни змінилася тодішня система державних кордонів у Центральній та Східній Європі. Лемківщину поділив польсько-чехословацький кордон, хоча лінія кордону проходила хребтами Карпат ще з середніх віків. Спочатку це був польсько-угорський кордон, а потім – галицько-угорський, але цей факт значною мірою не заважав контактам між населенням. Кордон між Польщею та Чехо словацьчиною мав інший характер. Він був чітко визначений і ретельно охоронявся. Контакти між населенням були обмежені.

Обидві республіки були багатонаціональні. Тим не менш, у Польщі переважали поляки, а в Чехословаччині – чехи. Політика обох країн була направлена на захист інтересів панівних націй. У 1919–1939 рр., по обидва боки кордону відбувалися спроби асиміляції лемківського населення, які, однак, значних результатів не дали.

Лемківщина сильно постраждала у ході Другої світової війни. Але найважчий час для лемків настав після офіційного закінчення військових дій. З 9 вересня 1944 р. Комуністична влада Польщі уклала з урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) договір про обмін населенням, це стосувалося поляків, які оселилися на території України, і українців, які мешкали на території Польщі. Аналогічні угоди були укладені між польською владою і радянськими урядами Білорусії та Литви. Обмін населенням був добровільний, але насправді прийняв форму примусового виселення [3, с. 102–111]. Стосувалося це й лемків. У Радянську Україну було депортовано близько 95 тис. лемків, майже дві третини того населення, яке проживало в Польщі. Після завершення обміну населенням, в Польщі залишилося близько 30–35 тис. лемків [9, с. 24]. У 1947 р. вони були, разом з іншою частиною українського населення, депортовані в рамках акції «Вісла» у західні й північні області.

10 липня 1946 р. між владою Чехословаччини і УРСР була підписана угода про обмін населенням. До радянської України емігрувало понад 12 тис. громадян Чехословаччини [10, с. 135], в основному, це були лемки. Уряд Чехословаччини не чинив прямого тиску на українське населення з метою його виїзду з країни. Чехословацька влада дозволила на своїй території радянським агітаторам провести акцію на підтримку виїзду до УРСР, не беручи безпосередньої участі в ній. Важко, однак, оцінювати виїзд лемків з Чехословаччини як повністю добровільне. Радянські агітатори дуже цинічно обманювали довірливих людей, обіцяючи їм життя в достатку в Радянській Україні. Реальність, в якій опинилися переселенці в розореній війною країні, виявилася абсолютно іншою.

У Словаччині лемкам вдалося уникнути акції «Вісла». Але події в Польщі негативно вплинули на лемків по словацькій стороні кордону. Вони відчували небезпеку, яка не була необґрунтованою. В Чехії (як і в Словаччині) виникали думки про необхідність ліквідації «русинського питання», шляхом депортації населення до УРСР. В лемківській спільноті в Словаччині царював смуток і апатія [10, с. 67]. Русинське походження стало важким тягарем і могло призвести до насильницької депортації з Чехословаччини, яка в сорокових роках (у порівнянні з іншими країнами Центральної та Східної Європи) виявилася майже оазисом стабільності й процвітання.

У другій половині 1950-х років комуністична влада Чехословаччини офіційно визнала русинське населення українською меншиною. У 1952 р. до навчальних програм шкіл у південно-східній Словаччині, в яких раніше вивчали місцевий діалект, була запроваджена українська мова [6, с. 102]. Це викликало опір з боку населення, міцно прив'язаного до регіональних традицій. Крім того, українська культура була представлена молодим лемкам зі Словаччини, як «радянська», міцно русифікована і насичена духом комуністичного виховання. Така «українізація» словацьких лемків була проведена бюрократичними методами без урахування настроїв населення. Вона супроводжувалася агресивною пропагандистською кампанією, спрямованою проти «українського буржуазного націоналізму». По суті, вона мала антиукраїнський характер. З сучасної точки зору видається, що метою чехословацької комуністичної влади, була не на стільки «українізація» лемківського

населення, як словакізація. Русинів було поставлено перед дилемою: словацькість чи українськість, одночасно спотворюючи український народ. Крім того, вибір української ідентичності в ситуації, коли загроза насильницької депортації до Радянської України не зникла повністю, межував з героїзмом.

Після Другої світової війни списки переписів показали явище скорочення чисельності населення, яке ототожнювало себе з українцями чи русинами у Словаччині. У двадцятих роках ХХ ст. русинського населення у Словаччині нараховувалося 155 тис. [11, с. 121]. Під час перепису населення в Чехословаччині у 1930 р., до русинської (чи української) національності призналося більше, ніж 95 тис. Респондентів [6, с. 102]. Під час перепису населення в 1950 р., русинську або українську національність зазначили 48 тис. 231 осіб.

Кількість населення в північно-східній Словаччині скоротилася більш ніж на 45 %. У той же час, кількість респондентів, які оголосили свою приналежність до словацької національності, збільшилася в тому регіоні на 65 %. У 2001 р., під час перепису населення в Словаччині, свою приналежність до української національності оголосило 10 тис. 814 респондентів, а до русинської – 24 тис. 201 респондент. Загалом, дві національності представляло 35 тис. 15 осіб [6, с. 104].

Оцінюючи результати перепису, варто бути обережними. Оскільки вони показують суб'єктивне (добровільне) відчуття національної приналежності. Між тим, в Центральній Європі переважає, «культурна» концепція народу, згідно з якою приналежність до певної нації визначається не суб'єктивним відчуттям людини, а культурними особливостями. До того ж, в ході перепису населення у Словаччині, в 2001 р., 62 тис. 786 респондентів вказали в якості рідної мови русинську або українську (русинську – 54 тис. 907 осіб, а українську – 7 тис. 879 осіб) [8, с. 304].

Однак, ніхто не заперечує, що відбулось різке зменшення кількості лемків у північно-східній Словаччині. На думку видатного експерта з цього питання, професора М. Мушінкі з близько 90 тис. мешканців історичної Лемківщини (по словацькій стороні) русини становлять зараз менше, ніж четверту частину, хоча більшість жителів цього регіону мають русинське походження [8, с. 304].

Ще гірше, з точки зору лемків, виглядає ця ситуація на Лемківщині, з польської сторони кордону. Під час перепису населення, проведеного в Польщі у 2002 р., на території Лемківщини, приналежність до лемківської національності оголосило 1 тис. 642 особи, а до української – 789 осіб [1, с. 24]. Це дає загалом 2 тис. 431 особу, що становить лише близько 4 % жителів сьогоденної Лемківщини по польській стороні. На всій території Польщі під час згаданої інвентаризації в 2002 р., про свою приналежність до української національності оголосило 27 тис. 172 особи, а до лемків – 5 тис. 850 осіб. Більша частина, що зазначила свою українську національність, походить корінням Лемківщини. Загалом, приналежності до двох національностей оголосило 33 тис. 22 респонденти.

У ході операції «Вісла» було депортовано близько 150 тис. чоловік. Той факт, що в 2002 р. Приналежність до українців чи лемків у Польщі оголосило трохи

більше 33 тис. респондентів, можна інтерпретувати, як результат високої ефективності депортації. Однак робити такі порівняння ми не маємо право. Про «кваліфікацію» відносно участі в операції «Вісла» вирішував Департамент безпеки й командири військових частин, які проводили депортацію, а не самі зацікавлені. Діяли на свій розсуд. Не брали до уваги ні національну свідомість депортованих, ні їхні політичні погляди. Однак, в ході перепису, респонденти подали свої декларації.

Тим не менше, процес поступової полонізації в рамках операції «Вісла» – це об'єктивне явище, яке не може залишати нас байдужими. Більш вагомі результати від загальнонаціонального перепису 2002 р. надали дані місцевого значення. У 1947 р. до Воловського району, що в Дольному Шльонску, було переселено 2 тис. 881 особу з Лемківщини (626 сімей) [4, с. 24]. Під час перепису населення в 2002 р. у районі, свою приналежність до лемків оголосило 55 осіб, до української – 32 особи. Як показали дослідження, проведені Малгожатою Франчак, на території районів, як і раніше, 50 Київський національний університет імені Тараса Шевченка проживає велика кількість людей, які мають лемківське коріння [4, с. 24]. Тим не менш, вони займають переважно пасивну позицію. Не беруть жодної активної участі в будь-якій діяльності, з метою підтримання власної ідентичності.

Дослідження Олександри Яворницької-Новосад, проведені в Любуському воєводстві серед депортованих осіб в ході операції «Вісла», а також членів їх родин, свідчать про тенденцію зниження серед молодого покоління рівня володіння як українською мовою, так і лемківським діалектом [5, с. 75–91]. Це підтверджує прогресивний процес асиміляції в польському середовищі.

Помітне уповільнення активності можна спостерігати й за кордоном. На початку ХХ ст. в США і Канаді було сформоване міцне лемківське середовище, яке складалося з іммігрантів. Воно було різноманітне у своїх політичних поглядах. Панувала як проросійська, так і проукраїнська орієнтації. Провідною проросійською організацією, безсумнівно, була «Лемко-Союз». Організація була заснована в 1929 р. і швидко розвивалася [2, с. 30–31]. На піку її розвитку в США та Канаді до організації належало близько 5 тис. членів. Штаб-квартира була розташована в Йонкерсі, що належить до метрополії Нью-Йорка. У 1930-х роках був зведений «Будинок лемків» (Lemko Hall of the Carpatha – Russian Amerikan Center) – велика, триповерхова будівля.

У всіх великих скупченнях лемківських емігрантів працювали відділення «лемківських будинків». «Лемко-Союз» володів також курортом у місті Монро, штат Нью-Йорк. Однак у кінці

ХХ ст. відбувся різкий занепад організації. На даний час працює вона в частковій формі. Більшість «лемківських будинків» була продана.

Автор даної статті не в захваті від ідеології, яка поширювалася «Лемко-Союзом». Вона була проросійською, і навіть (до 1989 р.) прокомуністичною. Проте, занепад «Лемко-Союзу» був поразкою для усієї лемківської спільноти, незалежно від ідеологічних переконань. Це ще більш шокує, оскільки українські організації в

США та Канаді, як правило, працювали досить добре. До цих організацій належало також багато лемків.

Баланс ХХ ст. був для лемків досить драстичним. В країні своїх предків, на Лемківщині, вони перетворилися на невелику меншину. У той же час спостерігався процес асиміляції лемків в чужорідному середовищі (польському, словацькому або американському). Також і в Україні, часто безповоротно, лемки втрачали свої регіональні особливості.

Існує значна небезпека повного зникнення лемків, як окремої етнокультурної групи. Аналізуючи причину скрутного становища лемків, не можна уникнути рефлексії на тему: «Сила лукавого». Ця група стала жертвою процесу формування «національних держав» у Центральній Європі в ХХ ст. Вона найчастіше була жертвою насильства, жодним чином не була в змозі чинити опір (наприклад, в межах операції «Вісла»). Чи всі страждання лемків можна пояснити іноземним насильством? Занепад «Лемко-Союзу» в Америці, звичайно, не був результатом іноземного насильства. Можна також поставити під сумнів, чи всі можливості були використані для того, щоб захистити самовираження лемків у Словаччині.

Крім того, спостереження в Польщі за соціальною активністю населення в середовищі депортованих у рамках операції «Вісла» не вселяє оптимізму. Населення, депортоване з хелмських (люблінських) земель та Надсяння (передгір'я), відзначається значно більшою активністю у порівнянні з населенням, депортованим з Лемківщини та їхніх нащадків. На Вармії та Мазурах українське населення зайняло досить міцні позиції в місцевих органах влади. Крім того, на Приморських територіях, місцеві політики часто шукають підтримки в українському середовищі. У багатьох випадках це вирішує те, хто буде правити в селі або районі. Це дозволяє підвищити ефективність отримання фінансування для українських культурних ініціатив. У Дольному Шльонску та на землях Любуських, куди була депортована значна кількість населення з Лемківщини, місцеві політики часто навіть не знають про їхнє існування в регіоні. Дуже рідко звертаються до цієї групи населення з метою залучення й підтримки під час виборів. Дуже важко також отримати фінансування для культурних ініціатив.

Лемківське середовище у західній Польщі часто характеризується пасивністю. Це стосується як тих лемків, які ототожнюють себе з українською національністю, так і тих, хто ідентифікує себе як «автономістів» або як «русинів».

Звичайно, серед «моря бездіяльності» існують унікальні «острови» високої активності. Найчастіше пов'язані вони з образом жертвних активістів, які виступають у ролі місцевих лемківських «лідерів». Однак, ці місцеві «герої» колись припинять свою діяльність, а більшість з них не мають послідовників.

Аналізуючи лемківській баланс ХХ ст., не можливо чинити опір думці, що це люди, які втратили практично все, що могли втратити. Чи подальше існування цієї групи має сенс? Якби я був націоналістом, відповів би, що це не має сенсу. В основі ідеології націоналізму прихований соціальний дарвінізм, який припускає, що право на існування мають тільки сильні нації, а слабкіші, повинні підпорядкуватися сильнішим, або загинути. Однак націоналістичний світогляд

мені чужий. Я не думаю, що слабкість є рівносильною відсутності права на існування.

Перебуваючи на острові Мальта (на Середземному морі) звернув увагу, що місцеве населення говорило на своїй рідній мові, котра відрізнялася від інших європейських мов, хоча всі дуже добре знають англійську мову. Це колишня британська колонія. Коли я запитав, консьєржа в готелі, чому його співвітчизники майже одержимо охороняють свою мову, котрою спілкується невелика популяція, він відповів: «Весь світ говорить англійською, а мальтійською тільки ми».

Якби мальтійці відмовилися від рідної мови, вони неймовірно сильно збідніли б духовно. Крім того, світ був би біднішим.

1. Barwiński M. Rozmieszczenie liczebności Łemków w Polsce na podstawie wyników spisu powszechnego z 2002 roku – uwarunkowania i kontrowersje / M. Barwiński // *Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa.* – Tom II. [Ed.] S. Dudra, B. Halczak, I. Betko, M. Śmigiel'. – Zielona Góra – Słupsk, 2009.

2. Best P. *Łemko-Sojuz USA i Kanady. Krótki przegląd dziejów* / P. Best // *Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa.* – Tom II. [Ed.] S. Dudra, B. Halczak, I. Betko, M. Śmigiel'. – Zielona Góra – Słupsk, 2009.

3. Drozd R., Halczak B. *Dzieje Ukraińców w Polsce w latach 1921–1989* / R. Drozd, B. Halczak. – Warszawa, 2010.

4. Franczak M. *Łemkowie w powiecie wołowskim – społeczno-kulturowe i polityczne uwarunkowania procesów identyfikacji etnicznej* / M. Franczak // *Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa.* – T. III. [Ed.] S. Dudra, B. Halczak, R. Drozd, I. Betko, M. Śmigiel'. – Głogów, 2010.

5. Jawornicka-Nowosad A. *Kryteria i wskaźniki tożsamości narodowej osób wysiedlonych w ramach akcji «Wisła» oraz ich rodzin* / A. Jawornicka-Nowosad // *Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa.* – Tom III. [Ed.] S. Dudra, B. Halczak, R. Drozd, I. Betko, M. Śmigiel'. – Głogów, 2010.

6. Konečný S. *Postavenie Rusinov a Ukrajincov na Slovensku v dvadsiatom storočí a jeho determinanty* / S. Konečný // *Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa.* – T. III. [Ed.] S. Dudra, B. Halczak, R. Drozd, I. Betko, M. Śmigiel'. – Głogów, 2010.

7. Makar J. *Kwestia Bojków, Hucułów, Łemków, Rusinów wobec problemu jedności narodu ukraińskiego* / J. Makar // *Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa.* [Ed.] S. Dudra, B. Halczak, A. Ksenicz, J. Starzyński. – Legnica-Zielona Góra, 2007.

8. Mušinka M. *Rusini-Ukrajinci na Slovensku po pade komunistického režimu v roku 1989* / M. Mušinka // *Mniejszości narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej po upadku komunizmu.* [Ed.] B. Halczak. – Zielona Góra, 2006.

9. Pudło K. *Łemkowie. Proces wrastania w środowisko Dolnego Śląska 1947–1985* / K. Pudło. – Wrocław, 1987.

10. Śmigiel' M., Kruško S. *Opcia. Proces opcie a presídlenia občanov Československa do ZSRR na zaklade československo-sovietskej dohody z 10. júla 1946* / M. Śmigiel', S. Kruško. – Prešov, 2005.

11. Švorc P. *Rusini alebo Slovaci? Suvislosti, priebeh a výsledky etnografického výskumu mporavskeho etnografa Jana Huseka v prvej polovici 20. rokov 20. Storočia* / P. Švorc // *Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa.* – T. II. [Ed.] S. Dudra, B. Halczak, I. Betko, M. Śmigiel'. – Zielona Góra-Słupsk, 2009.

Автор: Богдан Гальчак

Джерело: Українознавчий альманах. Випуск 7

ПОРОХНЯВЕ СЛОВ'ЯНОФІЛЬСТВО-РУСОФІЛЬСТВО В ДЗЕРКАЛІ СЬОГОДЕННЯ

(Міркування про новітні словацько-українські відносини)

Від редакції журналу «Дукля»:

Первісний варіант цієї статті був нещодавно опублікований у щорічнику українців у Польщі «Український альманах». Автор вирішив статтю децю доповнити і запропонував її для публікації в журналі «Дукля».

* * *

Минув рік від трагічних подій на Майдані Незалежності в Києві в лютому 2014 року. Понад сто протестувальників проти режиму Януковича були розстріляні. А його найвищий представник, вже экс-президент України Віктор Янукович самоусунувся від влади і стрімголов утік з України до Росії. На події в Києві відгукнувся також глава уряду Словацької Республіки Роберт Фіцо і пояснив, як Словаччина розуміє ситуацію в Україні. 21 лютого 2014 р. він сказав: «Незважаючи на те, що Україна є нашим сусідом, маємо з нею кордон довжиною майже в сто кілометрів, як політик я змушений визнати, що нам ніколи не вдалося налагодити нормальних політичних стосунків». А далі таке: «Нам важко орієнтуватися, що діється за лаштунками української сцени, бо ми не маємо стільки інформації, як у випадку з іншими сусідніми країнами» («SME», 22.02.2014).

Ось таке нестандартне пояснення глави уряду сусідньої з Україною держави. Згадано про куценький спільний міждержавний кордон і нічого не сказано про причини слабкого рівня відносин двох держав, які ніколи в минулому між собою не ворогували. Чи не існує між двома країнами-сусідами якась взаємна нехіть, обопільна байдужість і чи не заважає добросусідству ХХІ ст. релікт т. зв. слов'янської солідарності середини ХІХ століття? Інакше кажучи, може, сьогодні маємо до діла з інерцією слов'янофільських поривань, коли невеликі слов'янські народи, зокрема словаки, а з ними й закарпатські русини-українці, пригноблені Будапештом, мріяли про російського царя-визволителя «на білому коні»?

Про міждержавні словацько-українські політичні відносини можна говорити щойно від 1993 року, коли в результаті так званої оксамитної (ніжної) революції 1989 р. певні чеські та словацькі політичні гравці у спільній ще державі ЧСР вирішили, що чехам та словакам потрібно мирно розійтися. Це сталося 1 січня 1993 року. Саме цей день є початком функціонування двох незалежних держав – Чехії та Словаччини.

Україна була першою з-поміж пострадянських країн, яка визнала державну незалежність Словацької Республіки.

29 червня 1993 р. Україна і Словаччина підписали Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, а в серпні того ж року – угоду про торговельно-економічне та науково-технічне співробітництво. Здавалося б,

договір і угода – солідна база для ефективного розвитку партнерства і співробітництва між двома державами. Але не так сталося, як гадалося...

В чому ж річ?

Втім, спершу варто бодай коротко згадати про історію взаємопізнання двох народів. У XIX ст., коли взаємини між слов'янськими народами помітно пожвавилися, контакти українців із словаками залишалися набагато скромнішими, ніж із тими ж чехами. Чехи, які від 1867 р. були під владою Відня, мали значно більше можливостей плекати міжслов'янські взаємини, ніж словаки чи закарпатські українці, гноблені Будапештом. У середовищі словацьких учених і культурних діячів у другій половині XIX ст. посилювалося русофільство. Так, заслужений діяч на ниві словацької культури Йозеф Шкультети у 1899 році писав у листі до українофоба, професора Київського університету Тимофія Флоринського: «Перед нами, словаками, росіянин не потребує виправдовуватись щодо цього (української мови – І. Г.). В усьому, що робиться в ім'я малоруської мови, ми бачимо прагнення ослабити російську єдність, російську могутність, і тому кожна така річ протилежна нашій душі і мислі. Для нас це ворожа махінація». В такому ж дусі висловився також один з найвпливовіших діячів словацького літературно-громадського життя останньої чверті XIX – поч. XX ст. Светозар Гурбан-Ваянський. Будучи завзятим захисником самобутності словацької мови й літератури, він, водночас, засуджував прояви українського національного руху, бо вважав їх німецькою інтригою.

Парадокси XX століття

В словацько-українських стосунках XIX ст., попри епізоди взаємної симпатії, дедалі помітнішими ставали тенденції, які можна вважати парадоксальними. Вони були визначальними у XX сторіччі і навіть перекочували до наших днів. Йдеться про упереджене ставлення деяких впливових словацьких діячів до русинів-українців, які вважали себе окремим від росіян народом.

Після завершення Першої світової війни на руїнах Австро-Угорщини постали нові державні утворення і разом з тим набуло гостроти питання нових міждержавних кордонів. Створена тоді багатонаціональна Чехословацька республіка була своєрідною мініатюрою, спочилої в Бозі, Австро-Угорської імперії. На території ЧСР, крім чехів та словаків, проживали русини (українці), угорці, німці, поляки. Виникло дуже серйозне питання, як справедливо визначити кордон між Словаччиною та автономною складовою ЧСР – Підкарпатською Руссю.

Русинські (українські) громадсько-політичні діячі Пряшівщини дотримувалися думки, що територія «від Попраду аж до Тиси» заселена русинами. Саме так це було записано в резолюції Американської народної ради русинів від 12 листопада 1918 року (Скрентон, штат Пенсильванія, США). Згодом така ідея стала основою для переговорів про приєднання колишньої Угорської Русі до ЧСР на мирній конференції в Сен-Жермен.

Натомість словаки щодо своїх кордонів керувалися гаслом «від Татр аж до Дунаю», яке стало панівним у дебатах словацьких політичних діячів протягом 1918 – 1919 років. Зрозуміло, що обидва гасла не віщували створення надійної

платформи для здорового компромісу між учора ще поневоленими Угорщиною народами. Тому виникли суперечності між чехословацьким урядом і карпато-русинською політичною репрезентацією (яка також була речником інтересів русинів Пряшівщини) щодо державно-правового впорядкування цих територій. Прага підпорядкувала західну частину руської (української) території в межах Словаччини словацькій адміністрації. Таким чином, територіальне питання стало яблуком розбрату між політичними репрезентаціями обох суміжних областей. Важливо зазначити, що русинське населення в межах Словаччини, на відміну від своїх одноплемінників із Закарпатської України, становило у Словаччині національну меншість, тому обґрунтовані побоювання «словацьких» русинів були зрозумілими. Так воно і сталося. На згаданій конференції в Сен-Жермен переміг голос більшості її учасників. Вони погодилися з наполяганням членів чехословацької делегації і демаркаційну межу словацько-русинського (українського) кордону пересунули від ріки Попрад на схід – до ріки Уж. Представники русинів потрактували це рішення як велику кривду. Невдовзі після цього, суперечки про кордони стали відчутними в галузі шкільної політики. В школах русинів Словаччини почався процес активної словакізації.

Парадокс перший

Наприкінці листопада 1918 р. репрезентативний орган словацького народу - Словацька Народна Рада - оприлюднив звернення до своїх співвітчизників русинів (так тоді словаки називали українців), закликаючи їх до об'єднання зі словаками і чехами задля створення спільної держави. У зверненні, ухваленому в м. Турчанський Св. Мартин (нині м. Мартин) русинському народові в ЧСР обіцяли зберегти рідні початкові й середні школи, а також створити окремий русинський університет. Дуже швидко виявилось, що ці обіцянки не були щирими. Одразу після встановлення в Східній Словаччині чехословацької, а насправді словацької адміністрації (1919 р.), Братиславський шкільний реферат Міністерства освіти і культури ЧСР розпочав тиск на русинських учителів, змушуючи їх складати присягу не на вірність Чехословацькій республіці, а присягу вірності «словацького вчителя». Тих, хто відмовився це зробити, звільняли з роботи.

Парадокс полягав у тому, що чехословацька влада, офіційно засуджуючи угорський шкільний закон Аппонія з 1907 року, який був знаряддям цілеспрямованої мадяризації слов'ян, свою політику щодо руських шкіл Пряшівщини здійснювали в дусі саме цього закону.

Боротьба за русинську (українську) школу на Пряшівщині складається з багатьох драматичних епізодів. Особливу увагу цьому питанню присвятив єпископ Греко-католицької церкви в ЧСР Павло Ґойдич (1888 – 1960). Звертаючи увагу державних органів – президента республіки, міністра освіти та інших високопосадовців ЧСР – на кричущі порушення прав своїх вірників єп. Ґойдич відважно захищав рідний народ і закликав до цього священників. Невипадково він в архіпастирському посланні з 1930 року до священників своєї єпархії, маючи на увазі добро всіх греко-католицьких вірників, серед іншого, нагадав: «Несемо тягар відповідальності як за релігійне, так і за національне його майбутнє перед Богом, перед людьми і перед історією».

1936 року владика Павло звернувся листом до глави уряду ЧСР (словака) Мілана Годжі, в якому, серед іншого, писав, що 20 тисяч чехів у Підкарпатській Русі мають п'ять гімназій, а 100 тисяч русинів Словаччини не мають жодної.

Чому в повоєнні роки багато русинів «стали» словаками?

Взимку та навесні 1944-45 рр. на теренах, заселених русинами-лемками в Бескидах, завершилася Друга світова війна. Визволення від фашизму з радістю зустріли й найбільш постраждале під час війни русинське (українське) населення Пряшівщини, а також його кровні брати лемки (українці) у Польщі.

Втім, на зміну коричневій чумі прийшла червона... І по обидва боки Бескидів її першими жертвами знову стали русини-лемки-українці. Це помітив навіть відомий «старий» русофіл і колабораціоніст російських окупаційних військ на Буковині під час Першої світової війни Алексей Геровський. Тікаючи від чехословацьких органів правосуддя, які переслідували його за антидержавну діяльність, він опинився у США. Геровський навіть з-за океану продовжував співпрацювати з русофілами з карпатського регіону. У США він опублікував статтю *Sud'ba Karpatskoj Rusi*, в якій лив крокодилячі сльози над долею Галицької Лемківщини, доля якої тісно пов'язана з Пряшівською Руссю: *Smert' halickoj Lemkovščiny, to predvistnyk smerti i dľa ruskoj Prjašivščiny*. У такий спосіб Геровський описував добровільно-примусове переселення українців з Лемківщини до СРСР.

У деяких листах з Пряшівщини, про які згадує в своїй статті Геровський, були натяки, що нас, «руських», чекає така ж доля, як лемків у Польщі – примусове виселення до СРСР. Він навіть засудив лемківських діячів-русофілів, які повністю орієнтувалися на «Совітський Союз і Росію»: *Iz toj sovitsko-lemkovskoj politiki, teper ostalasja tol'ko mapa Lemkoviny, a samu Lemkovinu sterli z lica zemli*. Далі автор статті повертається до своєї наївної русофільської маячні про те, що Совітський Союз повинен поставитися до переселенців з Лемківщини по-джентльменськи: звільнити їх на десять років від сплати усіх податків і т.п.

З оприлюднених нині документів відомо, як ставилися до питання обміну населенням, точніше, переселенням нацменшин політичні кола ЧСР. Про це докладно пишуть словацькі дослідники М. Шмігель та Ш. Крушко у своїй словацькомовній монографії про переселення русинів з ЧСР до СРСР 1945 – 1947 років (Братислава, 2011).

Погляди політиків у Празі та Братиславі формувалися під впливом шокуючого досвіду – розшматування гітлерівцями Чехословаччини у 1938 році. Серед чехословацьких керівників поширилося переконання, що існування національних меншин на території відновленої після війни ЧСР є небажаним. «Питання (національних) меншин мусить зникнути з майбутньої відновленої республіки, вони не повинні існувати, як такі», – писав у вересні 1942 року особистий секретар президента ЧСР Е. Бенеша в листі до амбасадора ЧСР у Стокгольмі. Секретар, річ ясна, передав думку свого шефа – президента Бенеша, котрий тоді очолював екзильний уряд в Лондоні.

Про різні варіанти виселення (переселення) нацменшин зі Словаччини, повернення словаків з інших країн на батьківщину йшлося також на засіданні Словацької Народної Ради у травні 1945 року в Братиславі. Підсумки цього засідання сформулював представник словацьких комуністів Ґ. Гусак на сторінках газети «Nové slovo» реченням, яке не потребує коментарів: «Вільсон (президент США – ред.) бачив гарантію миру в захисті меншин, сьогодні бачимо таку гарантію в усуненні меншин». Зрештою, в травні 1946 р. у своїй передвиборчій декларації ЦК КПЧ наголосив, що комуністи хочуть підкреслити значення чеського та словацького народів у спільній республіці, «щоб назавжди щезло для нас питання нацменшин, яке призвело до Мюнхена»...

Згадані словацькі історики (М. Шмігель, Ш. Крушко) вважають, що становище, яке зайняли чехословацькі політичні діячі щодо переселення русько-українського населення з ЧСР до СРСР, було продиктоване вказівками з Москви. Мабуть, саме цим можна пояснити самовпевненість урядового уповноваженого Словаччини в справах обміну словацького та угорського населення Даніела Окалі, який у липні 1946 р. заявив, що «чехословацький уряд розпочав переговори з урядом СРСР щодо «переселення українців зі Східної Словаччини до СРСР в обмін на словаків з України». Це неабияк схвилювало русько-українське населення Пряшівщини. Державним чиновникам довелося заспокоювати обурених людей.

Проте, чутки про плани переселити з ЧСР всіх русинів-українців, яких начебто вивезуть в концентраційні табори до Сибіру, швидко поширювалися. У зв'язку з цим чиновники негласно рекомендували громадянам ЧСР «української, білоруської та російської» національностей змінити свою національність на словацьку. Мовляв, таким чином вони уникнуть переслідування та виселення. Такі події мали місце навіть у західному регіоні Пряшівщини – в округах Списька Стара Весь, Сабинів, Кежмарок, де багато мешканців сіл почали домагатися запровадження словацьких шкіл замість існуючих там українських (русинських). Цей негативний процес відмови від русинської (української) національності населення Пряшівщини дуже посилювався, зокрема після квітня 1950 року у зв'язку з ліквідацією діяльності Греко-католицької церкви та її примусової православизації. Як свідчать оприлюднені документи, стрімко зріс відсоток словаків у селах з раніше переважаючим русинським населенням. Навіть селяни православного віросповідання в районах словацько-українського прикордоння масово записувалися словаками. Дослідники вважають, що протягом перших 10 років після завершення Другої світової війни у Словаччині приблизно 50 тисяч русинів-українців «перетворилися» на словаків. Це був наслідок підступної комуністичної політики уряду ЧСР, що реалізовувалась за сприяння його радянських радників.

Весна надій і розчарувань

У першій половині 1968 року, під час т. зв. Празької весни українці Чехословаччини дізналися про себе багато несподіваного. Зокрема те, що їхня організація Культурний союз українських трудящих (далі – КСУТ), заснована у 1951 році, упродовж десятиліть діяла де-юре нелегально. Цей казус був наслідком недбальства «рідної керівної і спрямовуючої сили», тобто КПЧ, яка, проте, не

забувала суворо контролювати суспільно-культурну діяльність української меншини.

Про що дискутували українці ЧССР в розкутій атмосфері «Празької весни»? Наприклад, про питання реабілітації репресованих комуністами українських установ – Української Народної Ради Пряшівщини, Реферату українського шкільництва, Союзу молоді Карпат, Греко-католицької церкви чи окремих колишніх діячів русинів-українців Словаччини. Предметом особливої уваги української спільноти були випадки зневажливого і нерідко шовіністичного характеру на адресу українців Словаччини в деяких словацьких газетах, а також політика КПЧ щодо української меншини після комуністичного перевороту (з лютого 1948 р. до кінця 1968 р.).

У цьому місці треба нагадати, що першим офіційним документом КПЧ, адресованим українцям ЧСР, була сумнозвісна Резолюція Президії ЦК КПС про ситуацію в Пряшівському краї від 28 червня 1952 р. У цьому документі засуджено «головних носіїв українського буржуазного націоналізму». Це був сигнал про початок комуністичного «полювання на відьом». Свідомих українців в Східній Словаччині на той час було кілька сотень, тим не менше влада вбачала в цій нечисленній групі націоналістичну загрозу. Як писав український діяч Василь Капішовський, звинувачений в «українському буржуазному націоналізмі», суть резолюції 1952 р. полягала в тому, що «треба було тоді засудити УНРП та всіх тодішніх (і майбутніх) представників русинів-українців, які б наважилися підняти свій голос за послідовне та справжнє вирішення українського національного питання в ЧСР» («Нове життя», 6.4.1968).

До цькування «українських буржуазних націоналістів» долучився 1955 року Василь Біляк, секретар Пряшівського крайкому КПС і депутат СНР. У своїй статті в часописі «Дукля» він написав, що «в сучасності для нашого (Пряшівського) краю є найнебезпечніший український буржуазний націоналізм», «проти нього найменше ведеться боротьба». Серйозним джерелом цього націоналізму, продовжував Біляк, є «українська, по суті, сільська буржуазія», котра «прагне втримати свої класові позиції, намагається приховати класові суперечності усередині української меншості». Черешнею на торті можна вважати твердження Біляка про те, що значна частина української інтелігенції походить із сільської української буржуазії, тому, мовляв, зрозуміло, що «буржуазний націоналізм в наших краї найбільше проявляється між українською інтелігенцією». Від такої «діалектики» сталініста Біляка паморочиться в голові. Українську (русинську) сільську бідноту на Пряшівщині, яка «землю гризла», щоб дати дітям освіту, комуністичний демагог Біляк охрестив «буржуазією», котра виховала українську націоналістичну інтелігенцію.

Надзвичайно болючим питанням, яке виринуло на поверхню під час Празької весни, стала справа відновлення і реабілітації в ЧССР Греко-католицької церкви (ліквідованої на псевдособорі у Пряшеві в квітні 1950 р.). У квітні 1968 р. газета «Нове життя» опублікувала листа-звернення репресованого єпископа-помічника Василя Гопка. У цьому зверненні владика, крім іншого, зазначив: «Сьогодні, після 18-річного мовчання Греко-католицької церкви, не можна вже сумніватися в

тому, яку позитивну роль відіграла вона в історії нашого населення, зберігаючи його національну свідомість, його традицію, без якої не може зберегтися ні один народ, його культура... Як один із вас, звертаюся нині до всіх наших селян з пропозицією підтримати наші справедливі домагання: реабілітації нашої Греко-католицької церкви і її покійного владика Павла Гойдича». Підконтрольна комуністам газета «Нове життя» наважилася на своїх сторінках публікувати матеріали на захист віруючих Греко-католицької церкви. Це було щось нове для віруючих, навіть сенсаційне.

Утім, тогочасний процес відлиги супроводжувався й іншими явищами, малоприємними для українців. У низці словацьких комуністичних видань (Východoslovenské noviny, Smena, Pravda) з'явилися антиукраїнські статті. Дійшло до того, що тодішній голова ЦК КСУТу М. Миндош надіслав «Відкритого листа» до першого секретаря ЦК КПЧ О. Дубчека, в якому поскаржився на розгул шовінізму. М. Миндош розмірковував про ситуацію української меншини в ЧСР: «Політика денационалізації українців-русинів була офіційною політикою, а всі українські установи – КСУТ, УНТ, ПУНА, видавництво, радіо – були установами, які треба було терпіти, або просто мати, щоб доводити всім вдома і за кордоном, що соціалістична Чехословаччина послідовно вирішує українське національне питання» («Нове життя», 06.04.1968).

Після придушення «Празької весни» настала сумнозвісна «нормалізація». Влада припинила всі дискусії про заподіяні кривди часів комуністичного режиму. Мусило минути два наступні десятиріччя, щоб і в Чехословаччині канув у небуття комуністичний режим. А невдовзі після цього Чехія та Словаччина мирно «розлучилися». Як це позначилося на ситуації української меншини, що проживає переважно в Словацькій Республіці? На жаль, початок дев'яностих – це період розбиття єдиної громади на українців та русинів.

Меншинний синдром

20 січня 1990 р. у Пряшеві відбувся позачерговий з'їзд КСУТу, в якому взяли участь 342 делегати. Назву організації змінили на Союз русинів-українців Чехословаччини (після розпаду ЧСР – Словаччини). Частина учасників з'їзду не погодилася з таким рішенням і наприкінці того ж року в м. Меджилабірці заснувала опозиційну організацію Русинська оброда («Русинське відродження»). Члени цієї організації вважають, що русини не належать до українського народу. Складається враження, що цей поділ був підготований і керований колективним режисером, імовірно, з-за меж Словаччини. У 2007 р. професор Л. Белей з Ужгорода опублікував статтю, в якій, посилаючись на документи, твердить, що вже в середині 1950-их керівники радянських академічних установ, зокрема Інституту етнографії ім. Миклухо-Маклая АН СРСР, намагалися накинути вченим тогочасної Чехословаччини думку про те, що східні регіони їхньої країни заселяють не українці, а русини. Таку діяльність, ясна річ, можна було вести лише за вказівкою радянських партійних або дуже «компетентних» органів. Ця ініціатива несподівано заглохла, схоже, однак, що проект витягли з пропахлої нафтаіном шафи на початку 1990-их років, коли в Москві заперечивали, що на руїнах СРСР може постати незалежна Україна.

Організація Русинська оброда отримала від словацької держави щедрю фінансову підтримку і взялася на початку 1995 р. кодифікувати літературний «русинський язык», щоб тим самим домогтися офіційного визнання існування окремого русинського народу. До процесу «кодифікації» активно включилися мовознавці-словаки із Словацької академії наук. Про те, якими темпами було створено нову слов'янську мову – русинську – довідуємося з газети Русинської оброди «Народны новинкы» (ч.7-8, 24.02.1997). Два речення щирого зізнання тодішнього голови цієї організації варто навести в оригіналі: «Добрі памятаме, в якій евфорії сьме тогды жыли... Там, де бы ся за нормальной сітуації мусило робити пару років – зробило ся за пару місяців. Де б за нормальных условій мав робити цілий научный тім (науковий колектив) – там то нашы лінгвісты з пару помічниками зробили за екстремно короткый час».

Історики М. Гайдош та С. Конечни, досліджуючи питання української і русинської нацменшини в Словаччині після 1989 року, говорять про наявність у значної частини словацького суспільства відчуття загрози для самобутності словацького народу (т. зв. меншинний синдром). Приблизно 12% населення Словаччини складають нацменшини, кількісно найбільша з них – угорська. Історична пам'ять словаків сильно травмована кривдами, завданими у минулому Угорщиною. В цьому коріння меншинного синдрому. Іноді він набирає гротескних форм щодо русинів-українців, які ніколи і нічим словаків не кривдили.

Що спільного між Т. Шевченком і В. Біляком?

Після вторгнення військ СРСР та інших членів Варшавського договору (крім Румунії) до Чехословаччини у серпні 1968 року група радикально налаштованих словацьких патріотів у Пряшеві домагалася перейменувати вулицю Тараса Шевченка в їхньому місті на вулицю «Матиці Словенскей». Ці «патріоти», імовірно, вважали Т. Шевченка (і його творчість) одним із «натхненників» радянської окупації ЧСР. (Це також парадокс – ознака того, що знали словаки про творчість Т. Шевченка). На жаль, меншинний синдром, страх перед «підривною діяльністю українських націоналістів» був і, на жаль, залишається глибоко закоріненим у свідомості великої кількості словаків.

Це проявилось вже одразу після краху комуністичного режиму в Чехословаччині восени 1989 року. Вже у перших виступах першого глави уряду Словаччини Яна Чарногурського прозвучали прикрі слова на адресу українців тоді ще в ЧСР, мовляв, вони за часів панування комуністів в ЧСР мали в республіці привілейоване становище і цього їх треба позбавити. Звісно, Чарногурський мав насамперед на увазі «покровителя» Василя Біляка. Відомо, однак, що цей комуністичний діяч-сталініст 1968 року записав собі словацьку національність, категорично заборонив проведення тоді Всенародного з'їзду українців Чехословаччини, а 1966 року став притчею во язицях своєю заявою, що: «не залежить на тому, якою мовою навчають у школі. Важливим є те, щоб зміст навчання був соціалістичним».

Наприкінці лютого 2013 р. в м. Мартині на науковій конференції з нагоди 150-річчя заснування «Матиці Словенскей» (організації на кшталт української «Просвіти»), глава уряду Словаччини Роберт Фіцо заявив: «З боку меншин ми

чуємо передусім претензії, але вони не вважають, що мають якісь обов'язки щодо держави. Натомість ми бачимо простягнуту руку і майже ніякого плекання громадянських чеснот... Державу ми створювали насамперед для державотворчого словацького народу, а не для меншин» («SME», 27.02.2014). Президія Союзу русинів-українців Словацької Республіки на таку зухвалу заяву прем'єра відреагувала відповідно. Слова Фіца названі образливими: «Меншини не простягають руку і не жебрають, домагаються лише того, що їм належить згідно з законом і до чого Словаччина зобов'язалася на міжнародному рівні». На думку керівництва СРУСРу, урядові Словаччини «виразно бракує діалогу між представниками держави з цією (русинсько-українською) та іншими нацменшинами. Стало майже правилом, що державні органи або намагаються уникати (зустрічей), або взагалі не реагують на листи і на становище організацій нацменшин, ігнорують прохання з ними розмовляти» («Нове життя», 15.03.2014).

Промову Фіца засудили представники інших нацменшин Словаччини, ба навіть і голова парламентського клубу Європейської народної партії Європейських демократів у парламенті ЄС Йозеф Даул. На його переконання, висловлювання словацького прем'єра не можна толерувати, бо в сучасній Європі «не існує простору для такої риторики». Даул порадив словацькому прем'єру замість звинувачувати нацменшини, більше часу та енергії присвятити «вирішенню внутрішніх економічних питань» («SME», 27.02.2013). Зрештою, навіть міністр закордонних справ Словаччини Мирослав Лайчак виступ прем'єра прокоментував таким чином: «Не варто малювати опудало на стіні, а потім лякатись його, треба дивитися, що робить уряд в галузі політики стосовно меншин і відповідно це оцінювати» («SME», 27.02.2013).

Словацький історик Станіслав Конечни в статті «Русини-українці як феномен словацької політики» (2000 р.) констатував, що в політиці Словаччини й у ставленні словацької громадськості до русинів-українців протягом усього ХХ століття «бракувало великодушності, толерантності, а деколи до них застосовували методи колишніх гнобителів». Історик мав на увазі колишні угорські власті.

Словаччина «з'єднана з Росією пуповиною»?

Та повернімося до заяви словацького прем'єра з лютого 2014 року, в якій він зізнався, що з Києвом Братиславі «ніколи не вдалося налагодити нормальних політичних стосунків». «Нам важко орієнтуватися», «не маємо стільки інформації, як це у випадку з іншими сусідніми країнами». Як на мене, приголомшливе зізнання! Виникає запитання, хто ж у цьому винен? Однозначно відповісти на це запитання важко. Схоже на те, що в цьому не вельми були зацікавлені обидві сторони. Для України Словаччина не була, так би мовити, привабливим партнером ані за своїми економічними показниками, ані територіальними чи демографічними. Натомість словаки, як зауважив один словацький журналіст, довго не помічали, що за їхнім куценьким східним кордоном існує «якась» незалежна і велика держава Україна. У свідомості пересічного обивателя на контрольно-пропускному пункті за селом Vyšné Nemecké починається якесь Rusko, або невиразна сіра зона, через яку до Словаччини потрапляють нелегали з

Азії. Лише літні словаки пам'ятають, що за «старих часів» там була Podkarpatská Rus...

Те, як укладалася українсько-словацька співпраця в 1990-ті, добре ілюструє промовиста статистика. Якщо протягом 1993-1998 років між Словаччиною та Росією було укладено близько 140 двосторонніх договорів, то з Україною їх було не більше 40. У жовтні 2006 р. лідер націоналістичної партії Slovenská národná strana (SNS) Ян Слота з нагоди візиту російських підприємців до Словаччини заявив, що стратегічний розвиток словацької економіки він бачить передусім в орієнтації на Росію. А президент Словаччини Іван Ґашпарович того ж таки року в листопаді, під час візиту до Москви, говорив про потребу відновлення і плекання ідей слов'янської взаємодії. На цьому акцентував і прем'єр Словаччини Р. Фіцо під час відзначення 62-ї річниці закінчення Другої світової війни у Братиславі, де він закликав словаків не боятися вільно плекати «слов'янську взаємність». Тоді ж глава уряду критично висловився на адресу тих словацьких ЗМІ, котрі з такими проявами русофільства не погоджувалися.

Політики і велика частина суспільства Словаччини й досі перебувають у полоні слов'янофільських, точніше – русофільських поривань. Принагідно зауважимо, що чехи деякою мірою подолали такі настрої ще всередині ХІХ ст., коли громадсько-політичний діяч Карел Гавлічек-Боровський заявив, що він є «насамперед чехом, а потім слов'янином». У той же час видатний словацький громадсько-політичний діяч, ініціатор кодифікації словацької літературної мови Людовіт Штур в своєму німецькомовному трактаті «Слов'янство і світ майбутнього» (1851) написав, що словакам варто перейти на російське православ'я та російську мову. У школах Словаччини про цей епізод у доробку визначного діяча-народника воліють не згадувати [1]. Можна також додати, що Л. Штур і його однодумці пропонували, щоб національним словацьким прапором став російський, т. зв. андріївський.

Традиційна орієнтація на Росію запустила в Словаччині глибоке коріння.

Потужним проявом новітнього русофільства у Словаччині можна вважати візит у квітні 2010 року тодішнього президента Росії Д. Медведєва до Братислави з нагоди круглої річниці визволення словацької столиці від гітлерівців. Як зауважили журналісти, під час цього візиту гасло часів комунізму «З Радянським Союзом на вічні віки» трансформувалося в слова прем'єра Р. Фіца про Словачину, «з'єднану з Росією пуповиною». Йшлося тоді про слов'янську приязнь і щоб не дражнити московських гостей, ні словом не згадано про окупацію Чехословаччини 1968 року. Мабуть таки, дослідження German Marshall Fund, в якому мовиться, що Словаччина є найбільш проросійською (русофільською) нацією в Центральній Європі («SME», 03.09.2014) добре відображає словацькі реалії. Варто також згадати про газову кризу 2009 року, під час якої Р. Фіцо, відвідуючи країни ЄС, повторював звинувачення Путіна на адресу України. Мовляв, Київ краде російський газ, а через це потерпає Словаччина.

Вітер змін з Майдану

Словом, у минулі роки українсько-словацькі стосунки були «ні гарячими, ні холодними», обопільно байдужими. Однак події на київському Майдані 2013-2014 років зумовили їхнє пошквалювання. Ще в серпні 2014 р., під час перебування у Брюсселі, словацький прем'єр назвав недоцільним надання Україні членства в ЄС. Мовляв, це негативно позначиться на економіці Словаччини, тому «Україна в ЄС – не в наших (словацьких) інтересах» («Дзеркало тижня», 04.04.2014). Згодом він дозволив собі безпрецедентне для політика такого рангу просторікування, що Україні буде складно впоратися з проблемами, пов'язаними зі вступом до Євросоюзу. Крім цього, прем'єр заперечив, що Україна «коли-небудь може стати членом НАТО» («Nový čas», 13.09.2014).

Заради справедливості варто додати, що позиція Р. Фіца не є позицією всіх впливових політиків у Братиславі. Так, віце-прем'єр і міністр закордонних справ Словаччини Мирослав Лайчак під час візиту до України наголосив, що військові дії на Донбасі Словаччина розглядає як російсько-українське збройне протистояння, а не як внутрішній конфлікт в Україні, а Крим вважає українською територією навіть попри те, що багато його мешканців отримали паспорти іншої країни («День», 11.09.2014). В іншому інтерв'ю шеф словацької дипломатії заявив, що його країна підтримує вступ України до НАТО («День», 16.09.2014). І, нарешті, президент Словаччини Андрей Кіска, виступаючи в Нью-Йорку у вересні 2014 р., згадав, що 20 років тому Україна погодилася відмовитись від атомної зброї під гарантії чотирьох наддержав про непорушність її кордонів. А. Кіска з трибуни ООН засудив порушення територіальної цілісності України («SME», 26.09.2014).

Трагічні події в Україні на початку 2014 року, загибель від куль снайперів понад сотні демонстрантів під час Революції Гідності на Майдані, відтак російська анексія Криму та російсько-українська війна на Донбасі й у зв'язку з цим реакція країн ЄС і всього демократичного західного світу – все це мало б сприяти і якісним змінам парадигми словацько-українських міждержавних відносин. Хочеться сподіватися, що словаки через досвід українців збагнуть, ким насправді є «великий брат» на Сході, зрозуміють, що він поводить ся щодо слов'ян не як брат, а як хижак, для якого у ХХІ столітті міжнародні договори варті не більше, ніж договори 1939 – 1945 рр., коли в Кремлі верховодив Сталін, а в Берліні – Гітлер.

Ряшів, кінець листопада 2014 р.

Автор: Іван Гватъ

Джерело: ukrajinci.sk

P.S.

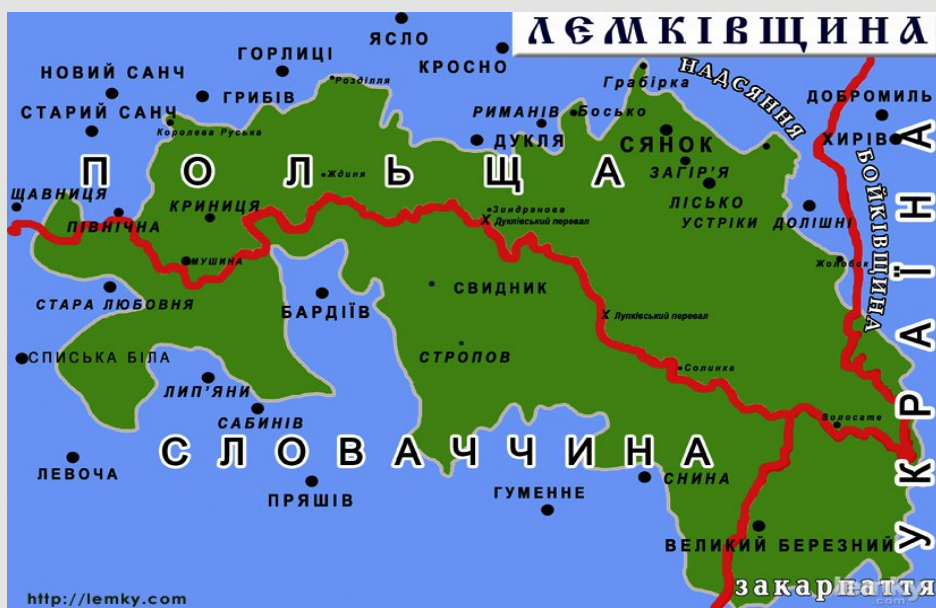
6 лютого поточного року глава Уряду Словаччини Роберт Фіцо з робочим візитом відвідав Київ. Відбулася його зустріч з Президентом України Петром Порошенкою та Прем'єр-міністром України Арсенієм Яценюком.

ЗМІ повідомляють, що словацький гість висловив готовність збільшити реверсні поставки газу через Словаччину до України до 14,5 млрд куб. на рік, що становило б 1/3 обсягу внутрішньої потреби України. Словаччина також зацікавлена в активізації економічних стосунків з Україною, особливо між підприємцями обох держав, саме тому планує провести спільний бізнес-форум.

Зі свого боку Президент України П. Порошенко доручив Кабінету Міністрів активізувати транскордонне співробітництво зі Словаччиною у частині створення спільних прикордонних і митних постів, що посилює боротьбу з корупцією та сприяло б пришвидшенню і полегшенню перетину кордону, – мовиться у повідомленні.

[1] Це питання докладно висвітлює чеський славіст František Wollman у книзі *Slavismi a antislavismi za jara národu* (Прага 1968)

ЗГУБА ЛЕМКІВЩИНИ ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

В історії українсько-польських відносин насильницьке виселення лемків з їх рідного краю у 1944-1947 рр., рівно ж як і несправедливе виселення з рідних сторін українців Надсяння і Холмщини виявилось найсумнішою сторінкою в багатовіковій взаємній боротьбі і співжитті обох народів.

Для польської сторони глибокою раною на національній свідомості відбилася теж недобровільна депортація поляків із західних областей України. Від днів тої національної драми, в першу чергу українців, мінає піввіку. Ще живуть покоління людей, які були піддані холодному міждержавному експерименту і для яких втрата батьківських сторін і досі гіркотить життєву долю і крає серце. Але не тільки це змушує нас повертатися думкою до тих кривавих 1944-1947 років і знову та знову ставити одні і ті ж питання:

- чому не гасне туга за батьківським краєм?
- що втратив український народ і чи виграла Польська держава від ліквідації української національної самобутності Лемківщини та інших сторін?
- чому при так званому розв'язанні українсько-польського спору було поставлено знак рівності між державною і етнічною територіями?
- чи справді до згуби Лемківщини причислилися ОУН і УПА?
- чи все робилося за вказівкою Сталіна і імперії?
- хто головний винуватець згуби Лемківщини на польському боці?
- що ж це за народ лемки і якою є його співвіднесеність до української, польської та інших націй?
- і те, чи жити лемкам як самобутньому субетносу, чи мають вони майбутнє?

Не можемо ставити за завдання дати відповіді на ці та інші питання в одній статті. Але не можемо й обходити їх.

Як відомо, митарства сотень тисяч сімей формально були започатковані Угодою від 9 вересня 1944 р. між урядом УРСР і ПКНВ. Угода передбачала здійснити "добровільне" переселення українців з меж Польської держави в УРСР, а поляків і євреїв польського громадянства з УРСР в Польщу вже до кінця 1944 р. Проте, незважаючи на численні об'єктивні ворожі українському населенню чинники, що, здавалось, мали б підштовхувати виїзд українців з Польщі, Угода реалізовувалась аж до середини липня 1946 р. І тим не менше, не дала бажаних результатів як для тодішнього польського керівництва, так, на жаль, і для так званого українського. З 700 тис. українців (за оцінками польських авторів), що опинилися західніше нового державного радянсько-польського кордону, в УРСР виїхало близько 483 тисяч, а близько 220 тисяч, за оцінками, продовжували залишатися на корінній території. Це число, вважали на польському боці, мусіло бути більшим, оскільки тисячі з числа так званих добровільних переселенців всілякими способами поверталися в рідні краї. І ось в головах і кабінетах власть імущих, не відомо, де раніше – в Москві чи Варшаві – народжується ще один злочинний план: з усією беззастережністю застосувати до нескорених українців збройну силу. Злочин, що згідно Угоди 9 вересня, враховуючи реалії Другої світової війни, мав моральні виміри, підносився на кілька величин і об'єктивно набирав кримінального характеру. Проти українців Закерзоння в один фокус збіглися імперські та шовіністичні інтереси ворожих державницьких та політико-ідеологічних потуг.

Москва не хотіла мати на майбутнє будь-якої української сили поза межами стлумленої Української РСР. Варшава комуністична у ліквідації українства в Польщі угадала засіб завоювання на свій бік розбещеної шовінізмом ендецько-людовської опозиції і зміцнення, таким чином, власного становища.

Імперії Заходу одержували можливість кинути українську кістку польській антирадянській і антиукраїнській політичній еміграції і навіть нові чехословацькі вожді шляхом знищення українського народу в Польщі надіялись вибороти для себе моральне право наступу на українство у власній країні.

На цьому фоні окреслюється у всіх своїх антиукраїнських виявах польський інтерес. 27 серпня 1945 р. Болеслав Берут формулював його так: «Українське і білоруське населення, відірване від своєї вітчизни внаслідок давнього штучного поділу, повертається тепер до неї. В принципі від Польщі відходять землі з національно чужим населенням. Польща позбувається вогнищ постійного неспокою, постійних внутрішніх заворушень. Тим способом питання розв'язується в дусі взаємних інтересів, у дусі ідеї однонаціональної держави. Це має величезне значення для розвитку Польщі не лише як основа приятельського співжиття між сусідніми народами, але рівно ж як основа тривалості загальноєвропейського миру» (Цит. Lemkowie historii i kulturze Karpat. Czesc pierwsza. - Rzeszow, 1992, S.356).

Польські комуністи у 1945 році підняли прапор, піднятий ще на початку століття Романом Дмовським. Але якщо Дмовський та його послідовники

зенденції, а також з людовців і неопілсудчиків Станіслав Грабський, Вінценті Вітос, Єнджей Гертх, Войцех Васютинський вбачали можливість побудови «państwa jednolitego» шляхом асиміляції українців, білорусів, литовців на їх корінній землі, то комуністи у 1944-1947 рр. захопилися за ідею асиміляції українців через вигнання їх з рідних країв і розсіяння серед польського оточення на так званих «ziemiach odzyskanych». З часу припинення дії угоди від 9 вересня ідея насильницького вигнання українців з рідної землі з метою Досягнення «jednolitosci narodowej» стала загальною в антиукраїнській політиці.

З місць, з середовища військових і чиновників її ініціюють шовіністичні елементи, а варшавське Політбюро на їх основі крок за кроком готує акцію, що потім дістане горезвісну назву акції «Вісла». Відомий цінний збірник документів «Акція Wisła», підготовлений і виданий Євгенієм Місілому 1993 р., дає можливість простежити ту лінію.

14 лютого 1947 р. староста Нового Таргу Леї подає пропозицію до Краківського воєводства, «щоб створити пограничні повіти чисто польськими, що, зрештою, лежить в інтересі держави, і щоб усунути проблему лемків з польської політики, показовим було б переселення лемків в глибину Польщі» (Misilo Eugeniusz. Akcja «Wisła». – Warszawa, 1993, S. 51).

20 лютого 1947 р. за наслідками інспекції воєводських комітетів безпеки в Катовіцах, Кракові і Любліні генерал Моссор пропонував керівникові державної комісії безпеки міністру оборони маршалу Жимерському вже «весною провести енергійну акцію переселення тих людей самотніми родинами розпорошено по всіх «Ziemiach odzyskanych»» (Cit. op. S. 53).

Генерал тим самим пропонував усунути «niebezpieczeństwo wszelkiej irredenty na przyszłość». Аналогічні пропозиції піднімали воєводські управління, якби йшлося не про маси і народ, а про якогось окремого кримінального злочинця. В цих умовах відбулося вбивство генерала Кароля Сверчевського. Євген Місіло цілком правий, вказуючи, що документи розслідування справи не дають підстав її однозначно трактувати.

Маховик підготовки злочинної акції набрав ще більше обертів, рівно ж як і її політичне «обґрунтування». В квітні (16-го) з'являється проект організації спеціальної акції «Wschod» (потім перейменованої на «Wisła»). Перше речення цього документу було сформульоване так: «Rozwiązać ostatecznie problem ukraiński w Polsce» (Cit. op. S. 93).

Але ж вже тоді, в квітні, офіційні чинники очевидно дещо спохватились. Після 28 квітня, коли наступила кривава реалізація акції, на перший план виступив аргумент необхідності розгрому підрозділів УПА, очищення від них Лемківщини, а також східних територій Жешівського і Люблінського воєводств. Але й у процесі акції її виконавці не раз признавалися про свою завітну мрію. Наприклад, воєвода Краківський 3 червня обґрунтовував «dążeń do stworzenia państwa jednolitego pod względem narodowościowym» необхідність виселення лемків з Ново-Сончського та з Новотарговського повітів, хоч, як відомо, в тих повітах лемки не становили великих масивів.

Яким би мало бути наше ставлення до аргументу про виселення як засобу збройної боротьби із загонами УПА і українським націоналістичним підпіллям?

Звичайно, в тих умовах, коли великий сусід-диктатор на сході вів беззастережний наступ на збройне знищення бандерівського руху у західних областях України, не можна було очікувати якоїсь іншої політики з боку польського сателіта. СРСР, Польща, Чехословаччина творили у своєму ставленні до українського незалежницького руху одну ворожу силу. Цей рух трактувався, насамперед, як уламок німецького фашизму. І радянська, і польська пропаганда при цьому не гребували жодними фальсифікаціями. Особливо безсоромно експлуатувалась брехня про походження УПА від дивізії СС-Галичина та про те, що командири українських куренів є нібито офіцерами СС. Брехня була розрахована на польського обивателя. В українському, і зокрема в лемківському середовищі, вона не мала жодного успіху. Лемки навдивовиж, як це видно з польських документів, майже одностайно підтримували українських воїнів.

Вже в останні роки антиукраїнські сили на російському і польському боці, а також і в середовищі частини лемків почали вдаватися до псевдонаукових та ідеологічних конструкцій з метою протиставити лемківську етнографічну групу українському народові (етносу). Поряд з домінуючими поглядами на лемків як субетнос українців, їх етнографічну групу зі своїми унікальними культурно-побутовими і мовними рисами віджили прихильники трактування лемків як субетносу польського народу, «рівноправного члена польської етнічної спільності» (Pudło Kazimierz. Dzieje Lemkow po drugiej wojnie Swiatowej (Zarys problematyki) // Lemkowie w historii i kulturze. Czes pierwsza. - Rzeszow, 1992, S.378).

Крім цього, знайшов послідовників також погляд на лемків як окремих народ (етнос), що в давньому минулому хоч і мав спільну основу з українцями, в пізніші часи викристалізувався в самостійну етнокультурну спільність. Все це дуже відоме в історії України. Так було в XIX – на початку XX ст., коли галицькі консерватисти, а за ними також ендеки, хадеція та інші заперечували існування русинського (українського) народу взагалі і приписували його нібито винайдення галицькому австрійському губернатору Стадіону, так було під час проведення перепису населення 1931 р., коли було прийнято мову українців записувати чи то українською, чи то русинською, чи тутейшою, чи гуцанською і т.д., з чого скористалася антиукраїнська політична думка, доводячи відсутність будь-якої непольської національної більшості в так званій «Malopolsce Wschodniej».

На російському боці і досі мусується думка про те, українці не народ, а «малороссийское племя», така собі етнографічна група росіян. Варто згадати хоч би статтю О.Солженіцина «Как нам обустроить Россию», що вийшла окремою брошурою у 1990 році. На фоні цього історичного досвіду цілком зрозумілими є різного роду сентенції і навколо лемків. Однак етнічна ідентифікація лемків як етнографічної групи українців є очевидною не тільки під кутом зору їх походження, етнічної свідомості, мови, особливостей господарсько-побутового укладу, близького до укладу інших українських гірських груп, звичаїв і обрядів, фольклору, але і з досвіду їх національного пробудження в середині XX ст. та гідної подиву участі в українському національному, в тому числі збройному опорі

проти наступу так званої польської робітничо-селянської влади на елементарні національні права українців у Польщі.

Сьогодні навіть важко собі уявити, як влада народу з великими визвольними традиціями вже в середині ХХ ст. вдалася, до заборони греко-католицької церкви, обмеження діяльності православної автокефалії, обмеження громадських прав українців у питанні придбання землі за рахунок парцеляції великої власності та ін.

Очевидно, збройна боротьба УПА в Закерзонському краї і на Лемківщині зокрема, в 1946-1947 рр., в конкретних умовах перемоги Радянського Союзу і зміцнення його міжнародних позицій, не мала шансів на успіх, на те, щоб відстояти національні права українців. Надія на нову війну нових західних держав проти комунізму звичайно ж була нічим іншим як мрією-ілюзією. Потрібно ще вивчити, наскільки ту сумну реальність усвідомлювали тодішні керівники УГВР, командування УПА. А чи може усвідомлювали, але керувалися не мудрістю політиків, а гаслами героїв: краще смерть у борні, ніж неволя.

Але як би тоді не було, одне є однозначним: ту боротьбу підтримував весь лемківський народ. З численних польських реляцій з поля боїв на Лемківщині складається враження не про боротьбу урядових військ з українським фашистським бандитизмом, як називалися загони УПА, а про всенародну війну українців Карпат, Надсяння і Холмщини проти так званої Польщі Людової.

Чого варте одне лише визнання військової слідчої комісії обставин вбивства Свєрчевського, складене 17 квітня 1947 р. Комісія ствердила, що не може точно встановити нападників «na skutek calkowitego braku agentury w podziemiu» (Misilo Eugeniusz. Cit. op. S. 113).

22 квітня 1947 р. у своїх «Wytusznuch...» для війська шеф-штабу «Вісли» п-к Хілінські так само стверджував, що «банди УПА користуються великим авторитетом серед українського населення, в очах якого є армією, що бореться за «самостійну Україну»» (Cit. op. S. 145).

25 квітня «Poradnik terenowy zolnierza» знову констатував, що «українці, які залишились, на території південно-східних повітів Речі Посполитої становлять для бан

28 квітня 1947 р. командування групи «Wisla» знову стверджувало, що «на всьому просторі Перемиського, Саноцького, Ліського повітів більшість українського і мішаного населення співпрацює з бандами УПА» (Cit. op. S. 200).

2 травня 1947 р. шеф Кабінету міністра Оборони Польщі п-к Лентовський писав про 80% населення «уповської постави» (Cit. op. S. 214) і т.д.

Якщо це так, а джерела українського походження, хоч би з недавно виданого "Літопису нескореної України" (Львів: Просвіта, 1993) так само, однозначно стверджують про повну солідарність лемків з українською справою у 1944-1947 рр., то на чому ж ґрунтуватись сумніву про співвіднесеність лемків до українського народу. Кожна історична спільність могла би гордитися розпачем свого ворога, що не може знайти серед неї жодної жаданої агентури.

Але оскільки ми стверджуємо чи не повну солідарність цивільного лемківського населення зі збройною боротьбою УПА, то чи не повинні тим самим виправдати курс польського уряду на повне виселення з рідних країв того цивільного населення. Відповідаємо: з позицій ідейних та політичних постулатів того уряду насильницьке виселення видалося чи не найбільш вигідним засобом боротьби. В той же час не тільки українська історична думка, але й загальнодемократична, також об'єктивна польська історіографія розглядають як самі ідейно-політичні, так і правові основи діяльності тодішнього польського уряду антизаконними і злочинними.

За результатами виборів до сейму у січні 1947 р. в лютому у Польщі почав функціонувати коаліційний уряд ППР-ППС – президент Б.Берут, прем'єр Ю.Ціранкевич, віце-прем'єр В.Гомулка. Так було передбачено у листопаді 1946 р. на зустрічі зі Сталіним у Сочі.

Але з багатьох політичних питань уряд виконував волю Політбюро ЦК ППР, що жертвою українства в Польщі прагнув заручитися підтримкою Польської внутрішньої і еміграційної реакції. В кінцевому підсумку уряд у великій політиці був маріонеткою московського політбюро. Домінуюча роль ППР в коаліції особливо виявляла себе в тому, що МВР (M-wo bezpieczenstwa publicznego) і МОН (M-woobrony Narodowej) перебували у її монопольному віддані.

Під покришкою Політбюро ЦК ППР польський уряд 1944-1947рр. був урядом антинародним, а його акція «Вісла» злочинкою. Показово, що оголошена сеймом 22.02.1947 р. амністія щодо політичного підпілля, в тому числі на організаторів убивств, не поширювалась на УПА.

Зрештою, заслуговує такої ж негативної оцінки діяльність тодішнього уряду Української РСР, який до Львова делегував уповноважених «по повешенню», а з так званою повинною приймав тільки тих учасників підпілля, що беззастережно приймали радянський режим. Український уряд був співучасником виселення у далекі райони Півночі і Сибіру в 40-х роках понад 100 тис. цивільних жителів західних областей України.

На цьому фоні гостювання в Кракові 8-9 травня 1947 р. делегації уряду УРСР на чолі з заступником Голови Ради Міністрів, коли з того ж Краківського воєводства силою відривали українців від матірньої землі, рідних осель, і досі виглядає як національне блюзнірство.

Реалізація акції «Вісла» згубила відвічний український край Лемківщину. Вигнавши з нього суцільно все корінне населення, акція тим самим ліквідувала одвічну етнонаціональну специфіку краю, що вузькою в 20-30 км смугою північніше Карпатського хребта простягався приблизно на 100 км на північний захід через південні частини повітів Санок-Березів- Кросно-Ясло-Горлиця-Грибів-Новий Сонч аж до верхів'їв Дунайця. Не стало чути тут українсько-лемківського звучання назв сіл Барвінок, Березка, Бистре, Дубрівка, Верхомля, Жидівське, Зубрик, Крайне, Криниця, Климівка, Кам'яна, Мушина, Мушинка, Одрехів, Свіржова, Смерековець, Поворозник, Хрещата, Шариське Чорне, Щавне, Явірки та ін. По давній лемківській землі перестали ходити Івани, Андрії, Василі, Миколи,

Мирони, Луки, Юрії, Прокопи, Сидори, Григори, Федори, Ганни, Марії, Одарки, Наталки, Ксенії, Оксани, Олени. У застрашуючі поруйновані цвинтарі перетворилися сотні сіл і тисячі осель. Уряд розробив програму заліснення колись української лемківської ниви поверхнею понад 50 тисяч гектарів

В української людини така розплата з частиною її народу звичайно ж не може не викликати болю національної душі. Розуміється, розправи над Лемківщиною ми не пов'язуємо з державною приналежністю території. То питання іншого порядку. І хоч ми є послідовними прихильниками встановлення державних кордонів за національним характером території, все ж, необхідно враховувати, що при такому встановленні кожного разу вступають в дію й інші фактори: історична державна традиція, інтереси великих держав світу, взаємні поступки інтересами рівної якісної вимірюваності і т. ін.

Так зване розв'язання українського питання в Польщі оцінюється як злочинне не через те, що в 1944-1947 рр. до складу повоєнної Польщі було віднесено західні смуги української етнічної території з населенням приблизно 700 тис. українців, а через те, що було прийнято рішення найжорстокішими методами ліквідувати національну своєрідність тої смуги. Зрештою, це, здається, не принесло користі і польському інтересу. Політики, які очманілі від ідеї однонаціональної держави, національної зверхності, на ділі діяли і продовжують діяти на шкоду також власному народу.

Тут ми повинні констатувати, що в масі своїй польський народ у 1947 р. акції «Вісла» соромився, осуджував її. Оперативні донесення виконавців «Вісли» дуже часто сповнені скарг на польське місцеве населення, яке допомагало українцям в оформленні фальшивих документів, переховувало тих, хто ухилявся від виселення не лише українських сімей, але і всіх без винятку мішаних родин. У великій мірі, отже, акція була також війною проти власної нації.

В одному з листів на ім'я першого секретаря ЦК ППР Владислава Гомулки група поляків із Кросно закликали вождя припинити акцію, схаменутися: «Лемківщина робить пригноблююче враження величезного цвинтаря..., – писалося в листі, – Терор і варварство, з якими викинуто наших братів з відвічних і бідних, але ж ними укоханих садиб за те, що не записалися на виїзд, залишається в історії чорною плямою на нашій молодій робітничо-селянській республіці» (Зустрічі. Часопис студентів і молоді української інтелігенції. – Варшава, 1989. N 19 (1) С.154-155).

Але держави як машини з власним інтересом та інстинктом самозбереження дуже часто не керуються інтересами народів. Демократичній думці важко збагнути логіку шовіністів, що, наприклад, однонаціональне «jednolite Panstwo» це більше досягнення, ніж існування поряд в одній державі двох чи кількох, чи й багатьох самобутніх етносів і їх оригінальних культур. Від цього не став вільним і сучасний світ.

Президенту Єльцину задали запитання, якою буде його реакція, якщо США висадять свої війська в Гаїті. Він же відповів, що навіть не знає, де ті Гаїті. А це

тому, щоб президент Клінтон не знав де Таджикистан, де Абхазія, де Чувашія, де Крим і т.д.

Президент Дудаєв звертається за допомогою до Туреччини проти Росії. Але ж Туреччина ось уже десятки років жорстоко придушує національний рух курдського народу, а Росія мовчить.

Виходячи саме з міждержавних поррахунків майже ніхто в світі не виступив на захист тигрів-тамілдаду, що кров'ю спливають за рівноправне становище свого народу тамілів у Республіці Шри-Ланка. Такі реальності світу ХХ ст. В цьому відношенні нічого не змінилося в порівнянні з століттям ХІХ чи з століттям Х, чи з римськими часами.

Інтереси держав не співпадали з волею народів, і та воля не раз душилася кривавим способом.

Нам залишається відповісти на запитання, чи вдалося польському урядові реалізувати наміри організаторів акції «Вісла», досягти при її допомозі та засобом розсіяння українців їх повної асиміляції, полонізації?

Відповідь очевидна. Українці в Польщі зберегли себе і не розпрощалися з надією на своє існування та розвиток українського національного життя в Польщі і в майбутньому. З свого боку думаємо, що це також в інтересах Польської держави.

Разом з усіма українцями зберегла себе і лемківська етнографічна група. Найжорстокіше випробування, застосоване проти неї – розсіяння не вбило усвідомлення спільності батьківщини походження, усвідомлення приналежності до великого українського кореня і його культури, не зруйнувало неповторності лемківського менталітету, не загубило мови народу.

Напрошується і ще одне запитання: чи вистачить у лемківській спільності сили в умовах існуючих внутріпольських реалій перенести бодай частинку лемківського людського елементу, лемківської народної і професійної культури на землю батьків, наповнити історичну назву краю змістом, що дав би підстави сказати: Лемківщина відроджується.

Підраховали, що приблизно 5% лемківських родин від числа виселених вже вернулися попід Бескиди. Напевне, пройдуть ще десятиліття, коли можна буде сказати: «На історичній Лемківщині живуть лемки, або ж: На історичній Лемківщині лемків немає». Яка відповідь стане реальністю буде залежати від багатьох факторів:

- від самоорганізації лемківського елементу в Польщі, тобто від суб'єктивного фактора;
- від української політики Польської держави;
- від українсько-польських міждержавних відносин.

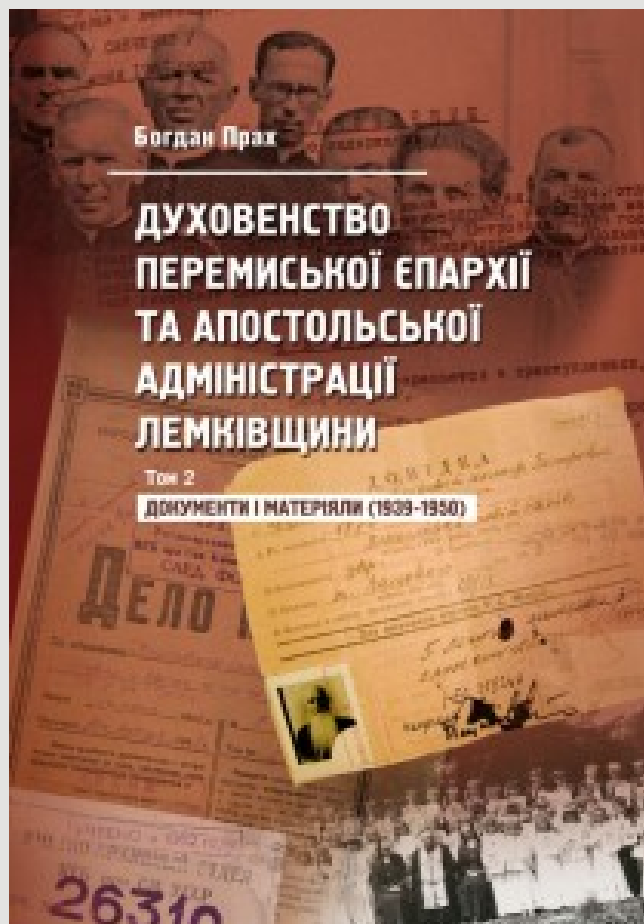
На українському боці хотіли б, щоб стала реалізованою відповідь перша.

Автор: **Макарчук Степан**

Джерело: **Журнал «Республіканець», №1-2, 1995 рік**

НАШІ ЛЮДИ

В УКУ ВІДБУЛАСЯ ПРЕЗЕНТАЦІЯ КНИЖКИ ОТЦЯ-РЕКТОРА БОГДАНА ПРАХА

Інститут Історії Церкви, видавництво Українського католицького університету презентували книжки о. Богдана Праха

“Духовенство Перемиської єпархії та Апостольської адміністрації Лемківщини: в 2 томах”

[Відеопрезентація книжки о. Богдана Праха](#)

Відкрив презентацію видання “Духовенство Перемиської єпархії та Апостольської адміністрації Лемківщини” Президент Українського католицького університету владика Борис Гудзяк.

Виступили:

- д-р Олег Турій, проректор Українського католицького університету, редактор книги,
- автор книги о. Богдан Прах,
- Володимир Ющак, єпископ Вроцлавсько-Ґданський УГКЦ,
- голова Львівської ОДА Олег Синютка,

- директор Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича Микола Литвин,
- декан історичного ф-ту ЛНУ ім. І.Франка Роман Шуст

Про книжку:

Вийшла друком монографія о. Богдана Праха «Духовенство Перемишльської єпархії та Апостольської адміністрації Лемківщини: у 2-х томах. Том 1: Біографічні нариси (1939-1989). Том 2: Документи і матеріали (1939-1950)». Праця присвячена історії Перемишльської єпархії й Апостольської адміністрації Лемківщини в буремний і трагічний період 1939-1989 рр. Робота над книгами тривала понад 20 років.

Досліджуваний період – це роки, коли Церква пережила воєнне лихоліття, радянські, німецькі та польські репресії й насильну ліквідацію, ув'язнення, заслання та депортації духовенства і вірних.

Отець Богдан Прах використав архівний матеріал і численні інтерв'ю з очевидцями подій та родичами репресованих, відтворив життєвий та душпастирський шлях, мучеництво та ісповідництво віри єпископів і священників, а також представників чернецтва.

«Ця книга – пам'ятник тим священникам, які пережили воєнне лихоліття, репресії. Робота над дослідженням була масштабною та складною. За першочергову мету поставив скласти перелік священників, які були ув'язнені та померли під час війни. Із 1990 до 2006 року працював над тим, щоб зрозуміти загальну картину того часу. За 16 років роботи в архівах та спілкування вдалося зібрати 5 тисяч свідчень, 100 тис. архівних матеріалів», – розповідає о. Прах.

У своїй монографії ректор УКУ розшукав інформацію про вихованців Перемишльської духовної семінарії в останні роки її існування.

«Семінарія у Перемишлі була закрита у 1945 році. Доля у семінаристів після цього складалася по різному. Частина з них – призвали до лав Червоної Армії, і вони загинули на околицях Берліна, у районі річки Одри. Деякі ще раніше приєдналися до українського збройного підпілля, – здебільшого ОУН. Лише невеликий відсоток був висвячений під час війни. Очевидно, картина про семінаристів є неповною.

Священика легше знайти – незважаючи на церкву, все-таки парафіяльні списки були. А інформацію про семінаристів вдавалося знаходити тільки випадково», – зазначає автор.

У другому томі отець Богдан опублікував великий масив документів, що висвітлюють долю духовенства й події на теренах історичної Перемиської єпархії під час особливо жорстоких переслідувань 1939-1950 рр. Серед матеріалів: витяги з кримінальних справ проти перемиських єпископів Йосафата Коциловського та Григорія Лакоти, а також проти багатьох священиків і вірних, документи парафіяльних і деканальних урядів про депортації українців та терор з боку польської влади та збройного підпілля, спогади репресованих душпастирів та їхніх рідних тощо.

Отець-ректор вперше публікує звіт о. Василя Гриника «Церква в рідному краю і в Польщі», – який один із перших порушив питання загиблих священиків впродовж 1937-1947 рр. Окрім опису стану УГКЦ на землях, що опинилися у складі повоєнної Польської держави, подає список убитих загонами польського збройного підпілля і частинами Війська Польського 23 священиків.

Інформаційна довідка.

Перемиська єпархія є однією з найдавніших єпархій Східної Церкви. До 1939 року Українська Греко-Католицька Церква розвивалася й жила своїм повним автономним життям. Перемиська єпархія тоді налічувала 45 деканатів, 640 парафій та 1 159 380 вірних; духовні послуги несло 746 священиків і керували нею два Владики. Катедральна Капітула нараховувала 5 крилошан-прелатів, 3 – соборних і 7 – почесних крилошан.

У Єпископській консисторії в усіх її установах працювало 47 осіб духовного сану. У єпархіяльному товаристві «Єпархіяльна поміч» трудилось 18, а в Інституті вдів і сиріт по священиках – 6 священиків.

В Апостольській Адміністрації Лемківщини було 9 деканатів, 111 парафій, у яких працювало 127 священиків серед 127 305-ти вірних.

Функціонували також монаші установи: 8 монастирів чоловічих Чину Св. Василя Великого, 4 жіночих, 34 доми згромаджень Сестер НДМ, 16 домів Сестер св. Йосифа, – то матимемо уявлення про широку мережу духовного життя зі всебічним майновим, науковим і духовним її забезпеченням.

У 1990 році на території Галичини залишилось не більше, ніж 300 священиків.

Джерело: ucu.edu.ua

ДЕНЬ РОДИНИ

14-го лютого 2015р. на оселі “Лемківщина” відбувся “День родини”, що організовується кожного року Об'єднанням Лемків Канади.

ОТЦЯ МИХАЙЛА ВЕРБИЦЬКОГО ВШАНУВАЛИ У ЙОГО РОДИННОМУ СЕЛІ – ЯВІРНИКУ РУСЬКОМУ

Вперше за шістдесят років в українській церкві великомученика Димитрія в селі Явірник Руський біля польського Перемишля прозвучала Архиерейська Літургія. Нею розпочалися офіційні заходи зі вшанування 200-літнього ювілею композитора, священика, автора мелодії державного гімну України Михайла Вербицького. А 10 березня виповнюється 150-річчя першого публічного виконання нашого славня у місті Перемишлі.

Отож, в суботу до мальовничого села на Надсянні, що за 47 кілометрів від Перемишля, приїхала численна делегація зі Львова та області, з Тернополя, представники Львівських обласної ради та держадміністрації, офіційна делегація з

Яворівського району, де на кількох парафіях служив отець Михайло Вербицький. Також приїхали делегації українців з Перемишля, з Варшави й ті нечисленні люди старшого покоління, яким дивом вдалося вижити на теренах, де масово знищували українців. Серед делегацій зі Львова найбільш представницькими були товариства «Надсяння» та «Лемківщина» – це безпосередньо ті люди старшого покоління, які були примусово виселені з цих теренів, їхні діти та онуки.

Службу Божу в церкві великомученика Димитрія відправив єпископ-помічник Перемисько-Варшавської єпархії УГКЦ Євген (Попович) у співслужінні з шістьма священиками. Архиерейська Літургія тут прозвучала вперше за весь післявоєнний час.

Після закінчення Служби Божої відбулося освячення інформаційної таблиці, на якій трьома мовами – українською, польською та англійською – розповідається про те, що в цьому селі народився композитор, автор мелодії Національного гімну України отець Михайло Вербицький. Правда, встановити її на дзвіниці біля церкви, як попередньо планувалося, не вдалося – українці Перемишля, які цим займалися, не встигли пройти всі бюрократичні щаблі й отримати відповідний дозвіл польської влади. Можливо, це й добре, що так сталося, бо дзвіниця, де має висіти ця таблиця, зараз перебуває в досить занедбаному стані. Вона потребує реставрації, зрештою, церква також.

Дерев'яна церква в Явірнику Руському, де колись служив парохом батько Михайла Вербицького, збудована у XIX столітті. Вона довгий час служила українській громаді, але село спалили під час трагічних для українців Надсяння подій 1945 року. Майже півстоліття – до 2000-го року – її

використовували місцеві римо-католики. Згодом вони збудували собі новий костел, а церква стала недіючою. Та треба віддати належне цій римо-католицькій

громаді, яка зберегла первозданий інтер'єр, розписи професійних малярів Перемиської школи, які були родом з Наддніпрянщини і зробили їх до 950-ліття хрещення України-Руси. Донині збереглися ці розписи із зображенням Дніпра, куполів храмів на печерських пагорбах, цитати з Євангелія українською мовою, і що найцікавіше – зберігся іконостас, якого немає у латинській традиції.

А ще поруч стоїть дерев'яний будинок «Просвіти», Український дім Явірника Руського, який теж збудували українці цього національно-свідомого села, за що воно й поплатилося: Явірник Руський був спалений майже вщент. Зараз там проживає всього кілька десятків польських родин. Будинок української «Просвіти» використовується для потреб місцевої гміни.

До церкви великомученика Димитрія в останні роки їздять члени товариства «Надсяння»: на день вшанування цього святого, на день народження о. Михайла Вербицького, на великі християнські свята. Зараз мова

іде про те, аби цю недіючу й вже непотрібну полякам церкву повернути українській громаді Перемишля. «Для нас вона має велику мистецьку й історичну цінність, — каже голова товариства «Надсяння» Володимир Середа. — Проблема у тому, що зараз в Явірнику Руському немає жодної греко-католицької родини, до

Перемишля коло 50 кілометрів... Не так просто буде цю церкву утримувати. У будь-якому разі ми будемо домагатися передачі цього храму українцям. Про це ми вже поінформували і попросили сприяння віце-прем'єр-міністра, міністра культури В'ячеслава Кириленка. Для початку було б добре, щоб там хоч раз на місяць чи раз на два місяці відправлялась Літургія. Також тут дуже гарне місце для проведення фестивалів духовної музики. Гадаю, це б зацікавило поляків та й європейців, які б відкрили для себе нашу духовну візантійську спадщину. Це невеличке село може стати справжньою туристичною Меккою, і 2015 рік може стати переломним у цьому: двохсотлітній ювілей Михайла Вербицького внесений до святкувань на рівні ЮНЕСКО».

А в середу,
4 березня,
урочистості з
нагоди цього
великого
ювілею справді
великого
українця
відбудуться у
селі Млини
(теж колись
українському,
що зараз за сім
кілометрів від

кордону біля Краківця). До Млинів поїде ще численніша делегація зі Львова та й з інших куточків України, мають бути присутні президенти Польщі та України. Приїзд президента Порошенка до Львова 4 березня якраз пов'язаний із цим ювілеєм.

Автор: **Надія Пастернак**
Світлини: **Йосип Дарухняк**
Джерело: risu.org.ua

ЗАКАРПАТСЬКОМУ ПОДВИЖНИКУ ВИПОВНИЛОСЯ 70 РОКІВ

Павло Федака, відомий український вчений – етнолог, історик, музеєзнавець, громадський, культурний і політичний діяч, голова Закарпатського крайового культурно-освітнього товариства «Просвіта», народився 3 березня 1945р. в с. Кальник Мукачівського району на Закарпатті у родині Михайла і Поліни Федаків. У 1963р. закінчив Кальницьку середню школу, у 1968р. – з відзнакою Ужгородський державний університет.

У червні 1968р. зарахований старшим науковим співробітником відділу народного дерев'яного зодчества та етнографії Закарпатського краєзнавчого музею, на базі якого створювався державний музей народної архітектури і побуту в Ужгороді. З листопада 1969р. – завідувач науково-експозиційним відділом, з

жовтня 1971 до квітня 1981р. – заступник директора з наукової роботи Закарпатського музею народної архітектури та побуту, з квітня 1981р. до травня 2009р. – заступник директора з наукової роботи Закарпатського краєзнавчого музею, з травня 2009р. до кінця січня 2012р. – директор Національного музею народної архітектури та побуту України.

Павло Федака зробив вагомий внесок у діяльність і розвиток музеїв, у яких працював, та музейної справи України загалом. Він стояв біля витоків Закарпатського музею народної архітектури і побуту, у створення якого доклав чимало зусиль і праці, а після його урочистого відкриття 27 червня 1970р. продовжив самовіддану пошуково-збиральницьку, науково-дослідну, науково-експозиційну, культурно-прівітницьку та іншу роботу. Провів етнографічне обстеження понад 400 сіл у різних районах Закарпаття, знайшов і описав сотні пам'яток народного будівництва краю XVIII – XXст., частина з яких перевезена і встановлена в експозиціях згаданого музею, а також Львівського музею народної архітектури і побуту та

Національного музею народної архітектури і побуту в Києві; у численних експедиціях і відрядженнях зібрав особисто для скансену в Ужгороді понад 3 тисячі цінних експонатів – творів народного мистецтва, знарядь праці, предметів побуту тощо; був автором і співавтором інтер'єрів та екстер'єрів більшості садиб, водяного млина, кузні, церкви, корчми та інших будівель цього музею, організатором і творцем цілого ряду етнографічних виставок, які експонувалися у різних музеях України та зарубіжних країн.

Слід згадати про дві його цінні ініціативи (з відповідними науковими розробками): 1., щодо розширення території та продовження експозиції Закарпатського музею народної архітектури і побуту за рахунок парку ім.Горького (1978р.) 2., щодо створення в одній із історичних будівель Замкової гори в Ужгороді музею народного мистецтва Закарпаття (1988). На жаль, підтримки у тодішніх властей вони не знайшли...

У 70-ті роки ХХст. П.Федака був науковим консультантом створення експозицій зони «Карпати» і підзони «Закарпаття» у Державному музеї народної архітектури та побуту України в Києві та Львівському музеї народної архітектури та побуту, ініціатором і організатором створення у кінці 60-х-70-х рр. ХХ ст. перших в Україні локальних етнографічних музеїв під відкритим небом у селах

Закарпаття на базі старовинних селянських хат, водяних млинів, дерев'яних церков та ін.

Плідна музейницька праця була продовжена ювіляром у Закарпатському краєзнавчому музеї, якому на посаді заступника директора з наукової роботи віддав 27 років свого активного творчого життя. Тут він став ініціатором, організатором і керівником широкомасштабного багаторічного краєзнавчого обстеження сіл області, засновником, укладачем і науковим редактором щорічного Наукового збірника Закарпатського краєзнавчого музею, ініціатором створення, автором концепції, структури та тематичного плану Закарпатського історико-культурного музею-заповідника, до складу якого планувалося включити кілька десятків музеєфікованих пам'яток історії та архітектури краю (на жаль, через різні причини, ця чудова ідея не була реалізована); автором концепції і науковим керівником авторського колективу по створенню нової експозиції музею; ініціатором створення, автором концепції, тематичної структури і тематичного плану та співтворцем меморіального музею Президента Карпатської України, Героя України о. Августина Волошина, відкритого в Ужгородському замку 14 березня 2002р. Саме завдяки його зусиллям та невтомній праці зібрання музею поповнилися цінними колекціями з життя і діяльності визначних постатей історії Закарпаття і всієї України: творчою спадщиною педагога, вченого, публіциста, письменника, громадського, культурного, політичного і державного діяча Августина Волошина, актора, режисера, драматурга Юрія-Августина Шерегія, основоположника української літератури Закарпаття Василя Гренджі-Донського, піаністки Софії Дністрянської, вченого-правника, академіка Станіслава Дністрянського, відомих краєзнавців Петра Сиви, Івана Комловшія й ін.

До помітних здобутків Павла Федаки під час його роботи на посаді директора Національного музею народної архітектури та побуту України слід віднести проведення в музеї у жовтні 2009р. представницької міжнародної наукової конференції «Народна культура України: традиції і сучасність» за участю 108 народознавців з різних регіонів України та 5-ти європейських країн, укладання, редагування та видання у 2010р. найповажнішого за всю історію музею наукового збірника на базі матеріалів згаданої конференції – обсягом 60 обліково-видавничих аркушів; організацію у жовтні 2011р. міжнародної наукової конференції «Проблеми дослідження, збереження, охорони і популяризації пам'яток народної архітектури України» за участі 80 етнологів і музеєзнавців з більшості областей України та 4-х європейських країн; укладання, редагування та видання у 2011р. унікального наукового збірника «Джерела до української етнології» (матеріали польових досліджень працівників музею, починаючи з 1969р.) – першого такого типу видання в історії музею; докладне обстеження усіх встановлених в музеї будівель-експонатів (понад 300) на предмет їх збереження, створення нових або доповнення існуючих інтер'єрів та екстер'єрів і розробка на цій основі плану розвитку музею на перспективу; реставрацію за рахунок зароблених музеєм коштів (оскільки державна програма виділення коштів була припинена з 2009р.) понад 70 музейних об'єктів; організацію в музеї більш як 60 велелюдних традиційних народних свят, днів народних майстрів, промислів і ремесел; розробку концепції розвитку музею, шляхів оживлення експозицій – за

рахунок приведення у робочий стан вітряків, водяних млинів, кузні, гончарної майстерні та ін.; запровадження вперше в історії музею для екскурсійного обслуговування електромобілів, які, з огляду на значну територію музею (130га), користувалися великою популярністю у відвідувачів.

Як вчений, Павло Федака має вагомі здобутки у царині української етнології, музеєзнавства, історичного краєзнавства.

На основі зібраного величезного за обсягом та цінного за змістом польового етнографічного матеріалу та архівних джерел він ґрунтовно дослідив типи і форми традиційних сільських поселень, садиб, житлових і господарських будівель українців Закарпаття, опублікував на цю тему понад сотню статей, підготував і видав капітальну монографію «Народне житло українців Закарпаття XVIII – XX століть» (2005,2008), став співавтором поважних наукових видань «Народна архітектура Українських Карпат XV – XX століть» (1987), «Гуцульщина» (1987), «Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат» (т. II, 2006) та ін.; на базі зібраних польових матеріалів написав і опублікував ґрунтовні статті «Водяні млини на Закарпатті», «Дерев'яні церкви Закарпаття», «Традиційний весільний обряд у селах Ужгородського району Закарпатської області», «Чумацькими шляхами України», а на основі опрацьованих джерел – поважні статті про визначних українських вчених: «Іван Панкевич – дослідник народної культури українців Закарпаття», «Філарет Колесса і Закарпаття», «Володимир Січинський – дослідник гуцульського народного будівництва», «Михайло Тиводар – визначний український етнолог», «Мирослав Сополіга – подвижник української науки і культури Пряшівщини» та ін. У 1984р. Павло Михайлович захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю «Етнографія» на тему «Селянські будівлі українців Закарпаття XIX – початку XX ст.», у 2009 р. – дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю «Етнологія» – «Народне житло українців Закарпаття XVIII – XX ст.», які є визначним внеском в українську етнологію.

При цій нагоді не можна не згадати його участь у підготовці і написанні капітальної монографії «Житло в Карпатах і прилеглих областях балканських» (Острава, 2010), яка видана у рамках Міжнародної комісії по вивчення народної культури в Карпатах і на Балканах зусиллями вчених Болгарії, Чехії, Югославії, Румунії, Польщі, Словаччини, України. Все це дає підставу стверджувати, що Павло Федака належить до найкращих дослідників українського народного житлового і господарського будівництва та до найповажніших скансенознавців України нинішнього і минулого століть.

З праць на історико-краєзнавчу тематику слід відзначити його книги «Нарис історії товариства «Просвіта» Карпатської Русі-України» (1991), «Пам'ять рідної землі» (1996), «Пам'ятки Замкової гори» (1999), «Десять років відродженої «Просвіти» (2000), «Народний дім «Просвіти» (2008), «Відроджена «Просвіта»: двадцять років на шляху державотворення» (2010), співавторство у написанні фундаментальної праці «Вони боронили Карпатську Україну: Нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських українців» (2002); він є автором понад 700 статей з питань історії культури, історії товариства «Просвіта»,

геральдики і прапорництва Закарпаття, численних нарисів про відомих вчених, письменників, художників, громадських, культурних і політичних діячів.

Як музейний працівник і музеєзнавець Павло Федака є співавтором чотирьох путівників по експозиції Закарпатського музею народної архітектури та побуту (1971,1981,1986,2012), двох путівників по експозиції Закарпатського краєзнавчого музею (2004,2006), автором близько 100 наукових і науково-популярних статей з проблем будівництва українських музеїв під відкритим небом (скансенів), музеєфікації пам'яток народної архітектури і побуту на своїх первісних місцях, з історії заснування і діяльності різних музеїв (Етнографічного музею Підкарпатської Русі, Закарпатського музею народної архітектури і побуту, Закарпатського краєзнавчого музею, Національного музею народної архітектури і побуту та ін.), створення експозицій етнографічних і краєзнавчих музеїв, відгуків і рецензій на експозиції і виставки музеїв України, укладачем і науковим редактором наукових збірників Закарпатського краєзнавчого музею та Національного музею народної архітектури і побуту України, доповідачем з питань музейної діяльності на багатьох міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових і науково-практичних конференціях, керівником і учасником численних наукових експедицій тощо. Згадати б хоча знамениті експедиції за його участі – «Чумацькими шляхами України» (1989) та «Народна архітектура українських Карпат» (2003), результати яких знайшли міжнародний резонанс.

Павло Федака зробив помітний внесок у громадсько-культурне і політичне життя Закарпаття і всієї України. З 70-х років ХХ ст. був членом правління обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури, головою Ужгородського осередку товариства «Лемківщина» та Українського геральдичного товариства, у 1989-1990р. – заступником голови обласної організації Товариства української мови ім. Т.Шевченка, у 1989-1991 р. очолював Ужгородську міську та був заступником голови Закарпатської крайової організації Народного Руху України за перебудову, організатором та учасником всіх значних громадсько-політичних акцій за незалежність України, які проводилися в той час на Закарпатті, у 2001-2011р. – головою Закарпатської обласної організації та членом правління Національної спілки краєзнавців України. У 1990-1994р. був депутатом Ужгородської міської ради, яка першою в Україні 19 серпня 1991р. засудила путч ГКЧП в Москві, за його ініціативи та активності депутатської групи Руху, яку він очолював, ще у травні 1990р. було прийнято рішення сесії міської ради про перехід влади в Ужгороді від міського комітету компартії до міської ради, а 14 червня 1990р., на основі підготованого ним питання, за рішенням сесії над будівлею міської ради вперше в Україні піднято синьо-жовтий прапор; у 1990-1991р. здійснено перейменування вулиць і площ Ужгорода, позначених комуністичною ідеологією – на назви, пов'язані з визначними подіями у житті міста і краю, відомими людьми, імена яких були спаплюжені або викинуті з контексту історії попереднім режимом.

У 1990р. П.М.Федака став ініціатором і організатором відродження на Закарпатті крайового культурно-освітнього товариства «Просвіта» – найстарішої(заснована 1920р.) і найзаслуженішої української громадської

організації краю. З тих пір, ось уже 25-ий рік він є головою закарпатської «Просвіти», яка за час відродження під його керівництвом домоглася вагомих успіхів: повернуто у власність товариства Народний Дім «Просвіти» в Ужгороді, збудований на кошти просвітян у 1928р.; засновано бібліотеку; створено чотириголосий мішаний хор a-capello, у якому ювіляр співає сам з часу його створення у 1999р.; видано 75 книжок з історії і культури Закарпаття, у тому числі популярні в народі 22 щорічні календарі-альманахи «Просвіти», кілька наукових збірників товариства «Просвіта» в Ужгороді, проведено понад 250 просвітянських вечорів (у тому числі 177 у Народному Домі «Просвіти» в Ужгороді), присвячених українській історії краю, пам'яті визначних українських вчених, письменників, художників, громадських, культурних і політичних діячів; повернуто у контекст історії імена понад 130 подвижників національно-культурного і громадсько-політичного життя Закарпаття минулих століть та ін.

Останній час, крім активної громадської і наукової роботи, ювіляр читає історію української культури, музеєзнавство, пам'яткознавство у різних вищих навчальних закладах України.

Зроблено Павлом Федакою чимало, про що свідчать факти. Це, зокрема, 1495 публікацій (30 книжок і брошур, 43 укладені і відредаговані ним наукові збірники, матеріали конференцій, просвітянські календарі, понад 300 наукових і більш як 1100 науково-популярних, публіцистичних та інформаційно-просвітницьких статей), понад 350 неопублікованих матеріалів, кілька десятків створених експозицій і виставок, біля 300 організованих ним наукових, культурно-просвітницьких і громадсько-політичних заходів та ін. Біобібліографічний покажчик, який готується до друку, нараховує понад 2700 авторських позицій ювіляра!

За самовіддану працю П.М. Федака нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня, Подякою Президента України, медаллю «20 років незалежності України», Почесними грамотами Міністерства культури України та ЦК профспілки працівників культури, Закарпатської обласної ради та Закарпатської ОДА. Він лауреат Всеукраїнської премії в галузі фольклористики та етнографії ім. Павла Чубинського (1999р.) та просвітянської премії ім. Президента Карпатської України, Героя України о. Августина Волошина (2001р.). У 2009р. обраний Почесним громадянином м. Ужгород.

Щиро вітаючи Павла Федаку, заслуженого і невтомного трудівника на українській науковій і культурній ниві, зі славним 70-річчям, висловлюємо йому сердечну подяку за його ціложиттєву подвижницьку працю для добра рідного народу, зичимо йому і його чудовій родині у здоров'ї, гараздах, нових здобутках і звершеннях – многая і благая літа!

Автор: д. іст. н. Мирослав Сополіга

Джерело: trubyna.org.ua

КУЛЬТУРА

ЛЕМКІВСЬКИЙ СОН В ІСПАНІЇ

Суботнього вечора 25 січня зал одного з найкращих муніципальних культурних центрів іспанської столиці був ущент заповнений. Тривав перший фестиваль лемківської культури в Мадриді. Залунали акорди «Под облачком» у виконанні Івана Голяка. Під час зміни виконавців на сцені, у залі задзвонив телефон. «Я в театрі. Зателефоную пізніше», – чути голосну відповідь жіночого голосу. Дійсно, для численних іспанських глядачів це свято нагадувало театр, трохи екзотичний, але теж особливий, як і для української публіки.

Оксана Маланяк. Фото Любомира Калинця

Історія цього незвичного за географією лемківського заходу – це формула з трьома знаменниками: особистому принципу його ідейниці, не меншому ідеалізмі соратників-лемків та солідарної підтримки українських осередків.

«Я поклялася на могилі батьків...», – немов виправдовуючись, відповідала організаторка Марія Дмитрівна Мирга на слова вітання, адресовані їй після концерту. На жаль, після депортації її батьки бачили свою оплакану й омріяну Лемковину лише уві сні.

Волею випадковості п. Марія потрапила 1992 р. у Львові на одне з перших засідань організації лемків. «Домів нам дорога закрыта. Але залишається наша пісня», – почула вона там від одного старшини. Ці слова глибоко осіли у свідомості п. Марії, котра жила тоді на Самбірщині, теж рідній. Жила у лемківському побуті, відвідувала різні краї Лемківщини і трохи працювала в Польщі.

На еміграції в Іспанії від 1999 р. внук п. Марії Олег вів разом з бабцею іспанську частину оголошень на цьому лемківському фестивалі.

Але цілком імовірно, що це свято могло б і не відбутися, якби не допомогла подруга Любомира Нарозя, популярна в мадридському регіоні виконавиця та авторка пісень. Сімейна історія п. Любомири, котра, як і п. Марія, походила також з музикально обдарованої родини, подібна до тисяч доль жертв депортації в УРСР. З їх частих бесід лемківською говіркою під іспанським небом та тих «ой, як би здалося» і вийшов після трьох років дозрівання цей фестиваль.

«Цне мі ся за тобом, мій лемківський краю», – залунало як фестивалеве гасло. Перша частина заходу була просвітницькою. Розповідалося, зокрема, про відомих лемків-русинів минулого та сьогодення.

Ведуча й організаторка Марія Мирга. Фото автора статті

Важливою складовою стала історична довідка – розповідь про злочин: «Мовою собак і автоматів, / Доля вирок прочитала нам», – пролунало на початку зачитаного вірша невідомого авторства, витягнутого з фільму канадських лемків. «Мені йшлося про те, щоб передати все так, як було», – пояснює п. Мирга. За її словами, після концерту їй зателефонував незнайомий чоловік, який сказав: «Я на вашому концерті плакав», адже сам був з лемків. Інші, щоправда, питали, чому лемківських жартів не було.

Говорилося й про поневіряння переселенців на новому місці. «Наша Україна там, у мальовничих Бескидах», – резюмувала ведуча.

Оригінальною композицією живого хреста з дівчат зі свічками та під лемківську пісню «Пливе кача», що стала символом-реквіємом, усі присутні вшанували пам'ять тодішніх та, власне, й теперішніх жертв ворожої агресії.

Після реквієму мав місце й урочистий момент: зачитано вітальний лист від президії Об'єднання лемків з Польщі, адресований учасникам та організаторам цього фестивалю. Це стало певною несподіванкою, але дуже приємною. Душевне звернення йшло за підписом голови Еміля Гойсака і секретаря Наталі Гладик. Текст зачитували українською та іспанською мовами і доречною була згадка про те, що лемки «є частиною українського народу». Своєю присутністю підтримував

цей захід і Валерій Швець – перший секретар Посольства України в Королівстві Іспанії.

Інституційну підтримку для організування вечора надала асоціація «Українська громада Мадриду» в особі заступника голови Ліліани Заяць.

Театралізованою сценкою лемківського діалогу «Лемко я си, лемко» розпочиналася друга частина дійства: «Але барз ся красні тішу, што душу лемківску мам і співаночки по-лемківськи співам».

Повний зміст статті читайте в «Нашому слові» 15 березня 2015

Автор: **Андрій Якубук**
Джерело: nasze-slowo.pl

ЛЕМКИ НА ЗАХОДІ ПОЛЬЩІ

На заході Польщі в Любуському воєводстві мешкає багато українців та лемків. Туди вони були переселені у результаті акції «Вісла».

Звідти ближче до Берліна, ніж, наприклад, до Криниці чи інших місцевостей на Лемківщині. Попри це, там відбувається дуже багато подій, які дозволяють лемкам відчувати близькість із рідними сторонами.

Парох православної парафії в Лугах, президент товариства лемківської культури «Lemko Tower», отець Артур Грабан каже, що від 1947 року, коли сюди була переселена досить велика група лемків, їхня культура постійно розвивалася, незважаючи на те, що це найбільш віддалені від рідних лемківських теренів місця:

«Бути лемком означає плекати свої традиції, культуру, знати лемківську мову і брати участь у культурних лемківських подіях», — каже він. «Підтримувати лемківську культуру тут було, насправді, так само важко, як і на Лемківщині. Цей терен найбільш віддалений з тих, куди було вивезено лемків. Сюди приїхало багато талановитих осіб, лемківська культура у цих місцях розвивалася і збереглася такою, якою її привезли сюди з Лемківщини», — каже священик.

На цих теренах знаходяться дві православні парафії, 90% прихожан яких — це місцеві лемки. Артур Грабан приїхав сюди за порадою архієпископа, бо й сам лемко, а ще вільно володіє лемківською говіркою, що важливо з огляду на збереження мовних лемківських традицій, зокрема серед молоді.

«Ми намагаємося, окрім проведення мовних та релігійних занять, раз або двічі на рік поїхати на Лемківщину із молоддю. Молоді люди беруть участь в зустрічах під час Лемківської ватри, а також в інших заходах та зустрічах. Зараз вони вже часто між собою зустрічаються і проводять різні культурні заходи», — розповідає Грабан.

За його словами, такі поїздки дуже важливі, у першу чергу, для молоді. Приїжджаючи туди, вони починають відчувати особисто ці місця, про які колись розповідали їм дідусі, бабусі. Вони намагаються відшукати дім, який з'являвся у цих розповідях. Молодь має потребу їхати туди, бо, як каже отець Грабан, «відчуває на Лемківщині необхідність зарядити свої батарейки».

«Лемківська ватра на початку 80-их років — зовсім інші часи. Коли мій батько, Владислав Грабан, почав її організовувати — дві перші імпрези в селі Чарна, потім Ганьчова, Бартне і пізніше в Ждині — це поступово стало дуже важливим елементом інтеграції лемків. Організація таких заходів раніше проводилась ще й для того, аби зашкодити спробам тодішньої влади асимілювати лемків», — наголошує Артур Грабан.

Проведення фестивалю Лемківська ватра хоча й клопітний процес, однак він приносить багато задоволення та наснаги, каже лемківський ксьондз. Роками на захід приїжджають люди з різних куточків світу. З кожним роком цих осіб стає

все більше. А сама організація Ватри стає все кращою та більш насиченою подіями і зустрічами.

Джерело: prostir.pl

БЕЗСМЕРТНА ПОМИЛКА СВЯЩЕНИКА З МЛІНІВ

Торік на початку березня ми відзначали 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Цього ж року на початку березня маємо ще одне славне 200-річчя — ювілей композитора Михайла Вербицького, який, помилково думаючи, що пише пісню на вірш Шевченка, насправді створив мелодію Державного Гімну України.

НА НАЙВИЩОМУ РІВНІ

Варто підкреслити, що відзначення 200-ліття Вербицького має статус події міжнародного значення: ще в листопаді 2013 року 37-а сесія Генеральної конференції ЮНЕСКО прислухалася до пропозиції України й ухвалила включити до Календаря пам'ятних дат ЮНЕСКО на 2014—2015 роки ювілей українського композитора.

12 січня 2015 року Президент України Петро Порошенко підписав указ «Про відзначення 200-річчя від дня народження Михайла Вербицького та 150-ї річниці першого публічного виконання національного гімну» (перший ювілей припадає на 4 березня, а другий — на 10 березня). Передбачено, зокрема, видати ювілейну книгу про історію створення Державного Гімну України та життєвий шлях його авторів, ввести в обіг ювілейну монету, випустити поштову марку та конверт на відзнаку 200-річчя від дня народження Михайла Вербицького, здійснити спеціальне погашення поштової марки. Звичайно, мають пройти науково-практичні конференції, круглі столи, семінари, інші заходи з вивчення та популяризації творчої спадщини Вербицького, історії створення національного гімну.

Всього на два дні відстала від Президента Верховна Рада України: 14 січня 2015 року вона ухвалила постанову «Про відзначення 200-річчя з дня народження Михайла Вербицького». Серед рекомендацій народних обранців бачимо: встановлення пам'ятника Михайлу Вербицькому у Львові, де він жив і працював, створення там музею композитора, встановлення пам'ятних дощок на фасадах церков, де отець Михайло був настоятелем.

СВЯЩЕНИК-ГІТАРИСТ

Життєвий шлях Михайла Вербицького аж ніяк не свідчив, що через два століття після народження пам'ять про нього вшановуватимуть на найвищому рівні.

Батько майбутнього композитора Михайло-Андрій Вербицький був парохом (священником) греко-католицької церкви святого великомученика Димитрія в Явірнику Руському — селі на пограниччі Лемківщини та Надсяння (нині ще територія Польщі). Його дружиною була Пелагія — дочка міщанина Івана Пацановського з Перемишля.

У Явірнику Руському у Вербицьких народилося троє синів. Перший із них — Михайло-Малахій — з'явився на світ 19 січня 1813 року, помер дворічним 3 березня 1815 року. А наступного дня, 4 березня, народився другий син, якого теж назвали Михайлом, додавши йому друге ім'я — Лев. Новонародженого охрестили 5 березня. Це і був майбутній композитор. Третім сином Вербицьких став Йосиф-Володислав.

Церква в Явірнику Руському

Нелегкою була доля Михайла. У 10 років він залишився без батька. Мати вийшла заміж удруге й зреклася дітей. Ними опікувався батьків двоюрідний брат, перемишльський єпископ Іван Снігурський. Він віддав хлопців до церковного хору, де Михайло співав альтом, брат — сопрано, а потім скерував Михайла до Львова на навчання. «Проте, — як писав Денис Мандзюк у статті «Михайла Вербицького двічі виганяли із семінарії», — богослов'я той вивчав неохоче. Уже на першому курсі його посадили на 6

годин до карцеру за участь у бунті проти кухаря — той годував семінаристів зіпсутими харчами».

Одного разу семінарист Вербицький вивихнув суглоб і чимало місяців пролежав у лікарні. Розваг там було небагато, тож Михайло вдень і вночі вправлявся у грі на гітарі. Після одужання Вербицького вважали найбільшим віртуозом-гітаристом у семінарії. Згодом він стане автором першого в Україні посібника з гри на гітарі.

Улітку 1838 року Вербицький одружився з австрійкою Барбарою Сенер. Через це змушений був покинути навчання — семінаристам забороняли брати шлюб. «Причина такого поспішного рішення, — зазначив уже цитований вище Денис Мандзюк, — стала зрозумілою в січні — у подружжя народився син Іван». На жаль, через кілька місяців після пологів Барбара померла.

Після смерті дружини Михайло повернувся до семінарії. Але через три роки його знову звідти виключили, оскільки, як зазначено в розпорядженні ректорату, хлопець був завзятим курцем, запізнювався зі звільнень, покидав без дозволу семінарію. Та все ж духовне начальство віддало належне музичному таланту Вербицького й запросило його в семінарію... на посаду хорового диригента.

1850 року Михайло Вербицький ще раз одружився. Цього разу його обраницею стала уродженка Франції — донька прачки австрійського генерала. У подружжя народився син Андрій. Через вісім років Вербицький овдовів удруте.

1850 року Михайло склав екстерном іспит у духовній семінарії. Висвячений на священика, він служив парохом у кількох селах Перемишльської греко-католицької єпархії, аж доки 1856 року не осів у селі Млини (нині теж на території Польщі), де пробув священиком 14 років — до кінця життя.

У Млинах про гітару Вербицького складали анекдоти. Наприклад, як він випросив у місцевого пана чималу пожертву на церкву, виконавши кілька романсів. Або як у лісі на отця напали розбійники, а той відбився своїм улюбленим інструментом. Та й сам отець Михайло жартував: моя гітара — це мої фортепіано й жінка.

Сидір Воробкевич, молодший від Вербицького на 20 років, теж священик, а водночас композитор і поет, так охарактеризував свого колегу: «Був вельми симпатичний і поважаний. Гарного лиця, веселої вдачі та взірцевого характеру. Хоча в глибині його серця ховалася не одна важка скорбота-печаль, око його дивилося завжди весело на людей і світ Божий. І добре чинило — що кому з того, якби дізнався, що воно ночами не раз пекучою сльозою заходилося».

Якось отець Михайло прикусив язика. Утворилася гематома, потім пухлина. 55-річному священикові зробили операцію у львівській лікарні, але невдало — 7 грудня 1870 року він помер у Млинах. Ніхто із засобів масової інформації не відгукнувся на цю сумну подію. Поховали Михайла Вербицького біля церкви, в якій він служив. Довгий час його могила була занедбана. Тільки 1936 року коштами сільської громади та студентського хорового товариства «Бандурист» на ній встановили пам'ятник.

НА ФОРТЕПІАНО НЕ РОЗЖИВСЯ

Важливу роль у становленні Михайла Вербицького як композитора зіграв Іван Снігурський, під опіку якого хлопець потрапив після смерті батька. Снігурський був великим меценатом. Його зусиллями раніше провінційний Перемишль став українським культурним центром. Снігурський запросив у Перемишль із Чехії відомого композитора Алоїза Нанке. Саме в нього проходив перший музичний вишкіл Вербицький. Далі він навчався в чеського композитора Францішка Лоренца, який здібним учням давав уроки безплатно.

У репертуарі хору, який організував Снігурський, були не тільки церковні хорали, а й твори Гайдна, Моцарта, а також музика українських геніїв — Максима Березовського та Дмитра Бортнянського. Багатоголосся останнього й сформуvalo музикальний світогляд Вербицького, який прагнув наповнити

церковні хори щирістю й теплотою, а не підходити до них, як диктувала традиція, відсторонено, без емоцій.

Коли наприкінці 1840-х років у галицьких містах і містечках налагодилося театральне життя, Вербицький пише музику для вистав, в яких чужоземні сюжети пристосовувалися до українського колориту. Через музику він популяризує твори українських поетів Маркіяна Шашкевича, Юрія Федьковича, Володимира Стебельського. Одночасно Михайло Вербицький створює повну Літургію на мішаний хор, яка й сьогодні звучить у багатьох церквах Західної України, а його «Ангел вопіяше» та інші композиції дуже скоро стають ушлюбленими. Уже будучи священником, створює літургійні шедеври — «Єдинородний Сине», «Святий Боже», «Алілуя». Також пише багато композицій на теми українських народних пісень, полонези, вальси... Як підкреслила письменниця Наталя Околітенко: «І це — на старенькій фісгармонії, бо до кінця віку великий український композитор через матеріальну скруту на фортепіано так і не розжився. За тридцять років композиторської діяльності він заробив дуже скромну суму грошей, однак це не заважало йому радіти, виводячи власну музику на люди».

Церква у Млинах

«ЩЕ НЕ ВМЕРЛА...»

Як же народилася пісня, якій судилося згодом стати Державним гімном України? Спочатку з'явився вірш. Про обставини його написання повідав Леонід Білецький у спогадах про Павла Чубинського, опублікованих 1914 року:

«У пресі мені траплялась вказівка, що пісня «Ще не вмерла України і слава і воля» — народна. Я можу засвідчити, що це помилкова думка: її насправді створив Павло Платонович за таких обставин. На одній із вечірок громадян (членів «Київської громади». — О.Б.) із сербами в тому домі, де квартирував і Павло Платонович, співали хорову сербську пісню, змісту якої не пам'ятаю, але в ній були слова в приспіві — «Серце біє і крив леє за свою свободу». Чубинському дуже сподобалася ця пісня. Він раптом зник, а згодом вийшов зі своєї кімнати з написаною ним піснею «Ще не вмерла України і слава і воля» на мотив сербської пісні. Тут же під орудою Павла Платоновича хор розучив цю нову

пісню в спільному піднесенні, і вона пішла добре. Таким чином, цю пісню Павло Платонович створив експромтом». Сталося це 1862 року.

У грудневому числі львівського журналу «Мета» за 1863 рік, що побачив світ у середині січня 1864 року, було надруковано добірку віршів Тараса Шевченка, яку відкривав вірш... «Ще не вмерла Україна». Не підозрюючи про помилку, Михайло Вербицький сприйняв «Ще не вмерла...» як Кобзарів твір, бо, як висловила здогад Наталя Околітенко, він нагадав йому Шевченкові рядки: «не вмирає душа наша, не вмирає воля». Спочатку Вербицький створив музику для голосу в супроводі гітари. Автограф дійшов до наших днів і зберігається у Львові в рукописному відділі Наукової бібліотеки імені Василя Стефаника. Вербицький сам виконав пісню, сидячи на сходах приміщення гімназійної громади в Перемишлі. Пізніше створено і хоровий варіант. Уперше ця композиція прозвучала 1 липня 1864 року в Перемишлі на день святого Івана Хрестителя.

21 грудня 1864 року «Ще не вмерла Україна» вперше виконали у Львові — у виставі «Запорожці» театру товариства «Руська бесіда». Текст її дещо змінили під зміст спектаклю на «Ще не вмерло Запоріжжя». Вистава, за словами Дениса Мандзюка, «була нудною, враження на глядачів справляли лише пісні Вербицького — публіка після кожної аплодувала стоячи. Довелося співати на «біс». Наступного року вже оригінальний текст виконували у Перемишлі на роковинах смерті Тараса Шевченка». Саме це виконання 10 березня 1865 року мав на увазі Петро Порошенко, говорячи в указі про 150-у річницю першого публічного виконання національного гімну.

1885 року, вже після смерті композитора, твір Вербицького увійшов до збірника русько-українських квартетів «Кобзар». Тут уже вказано Чубинського як автора тексту.

НЕМОВ ГІАКИ ДЕРЕВ СПІВАЮТЬ

Популярна серед українців пісня на вірш Чубинського та музику Вербицького була під забороною в часи радянської влади як яскравий прояв буржуазного націоналізму. Хоча сам композитор владою шанувався: про нього вміщували статті в енциклопедіях, було захищено кандидатську дисертацію, видано окрему книгу. Порятунув композитора Шевченко, адже Вербицький написав хор кантатного типу «Заповіт», який став «однією з перших музичних інтерпретацій поезії Шевченка в Галичині», як підкреслив 1978 року «Шевченківський словник».

У незалежній Україні національний гімн Вербицького та Чубинського посів належне місце. Сталося це поетапно. 15 січня 1992 року Верховна Рада України затвердила тільки музичну редакцію Державного Гімну: на офіційних заходах звучала музика Вербицького без рядків Чубинського.

Лише через 11 років, 6 березня 2003 року, Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Державний Гімн України», в першій статті якого зазначено, що це — національний гімн на музику Михайла Вербицького зі словами першого куплету та приспіву твору Павла Чубинського в такій редакції:

«Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду».

Бурхливі події останнього часу в Україні засвідчили, що музика Вербицького та слова Чубинського і через півтора століття після створення надихають українців у боротьбі за свої права, за незалежність і соборність держави.

Сучасний композитор Валентин Сильвестров так відгукнувся про музику свого колеги з XIX століття:

«Гімн України — дивовижний. Спочатку він начебто не справляє враження, але це лише на перший погляд. Насправді його створив Михайло Вербицький — церковний композитор середини XIX століття. Він жив в Австрійській монархії, мабуть, дуже любив Шуберта, у нього був мелодійний дар — це помітно з його літургій. Він був церковним композитором. І ось цю патріотичну пісню він теж створив як церковний композитор. Це ж алілуя, розспів. У гімнах ніде такого немає! Це унікальний твір: це — гімн України, але в ньому є ознаки літургійного початку. У цьому гімні затонула якась пам'ять про літургію, про всеношну. У цьому простому наспіві немов дме вітер, немов гілки дерев співають».

Капличка над могилою Вербицького в Млинах

Автор: **Олег Будзей**

Джерело: h.ua

ОГОЛОШЕННЯ ТА АНОНСИ

**1. МАЙСТЕР-КЛАС ІЗ НАПИСАННЯ ЛЕМКІВСЬКИХ ПИСАНОК
ЙОНКЕРСІ, США.**

**ООL Branch #2 of Yonkers, NY
invites you to a**

**Lemko Pysanka
Decorating
Workshop**

**1-4 pm,
Saturday, March 14,
2015**

**St. Michael's Church Hall
21 Shonnard Place,
Yonkers, NY 10703**

**Instructor:
Basia Barna Andrusko**

Cost = \$20 / person (\$15 for OOL members)

**Includes all required materials (eggs, dye, wax, use of tools, etc.)
Each participant will create a unique and beautiful egg using the Lemko
Drop-Pull technique. Class is open to adults and children 12 and older.**

**Space is limited so REGISTER NOW at:
<http://www.lemko-ool.com/> or (267) 918-9172**

2.VII **ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ** **ФЕСТИВАЛЬ-КОНКУРС**
«ЛЕМКІВСЬКА ПИСАНКА» відбудеться з **27 березня по 29 березня**
2015 року у Львові:

27 березня 2015 року - в Українському католицькому університеті,
28-29 березня 2015 року - в Дитячій школі народних мистецтв.

Метою фестивалю є збереження та розвиток лемківського писанкарства народними майстрами, які з покоління в покоління переносять заковане письмо на добро і щастя, залучають широкі верстви молоді та дітей до вивчення прадавніх звичаїв українського народу.

Фестиваль - це справжнє свято лемківської писанки, яка є оберегом людини, родини, Батьківщини, згадкою про унікальну культуру найбільш західної гілки українського народу – ЛЕМКІВЩИНИ.

До участі у фестивалі запрошуються писанкарі з України та з-за кордону

Голова Фондації дослідження Лемківщини
Петро ГАНДЯК
Директор Дитячої школи Народних мистецтв
Галина ВИХОВАНСЬКА

ПРОГРАМА ФЕСТИВАЛЮ – КОНКУРСУ
27 БЕРЕЗНЯ 2015 р .
Український католицький університет

- **12.00-13.00** - реєстрація учасників фестивалю
- **13.00** - **ВІДКРИТТЯ ФЕСТИВАЛЮ**, виставки української писанки
- відкриття виставки акварелей Марії Янко «...Навкруг мене розмаї зелені...»
- **13.00-16.00** - майстер-клас з писанкарства за участю майстрів лемківської писанки

28-29 БЕРЕЗНЯ 2015 р.

Дитяча школа народних мистецтв

ВІДКРИТТЯ VII Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «ЛЕМКІВСЬКА ПИСАНКА»

9.00-10.00 - реєстрація учасників фестивалю

10.00-10.30- відкриття фестивалю. Вітальне слово авторів проекту.

10.30-11.30- виступи фольклорних колективів. Ведучий поет Богдан ПАСТУХ

11.30-14.00- Майстер-класи з писанкарства за участю майстрів лемківської писанки: Марія ЯНКО, Ольга ПЕНЦКО, Соломія СЕНЧИК, Софія КАНАС, Володимира ГУРСЬКА

14.00-15.00 - перерва на каву

15.00-17.00 - Круглий стіл на тему «Лемківська обрядовість в контексті української культури»

29 березня 2015 р.

10.00-12.00 - спільна молитва на Богослужінні в Лемківській церкві в Шевченківському гаю за адресою м.Львів, вул. Чернеча гора, 1- Вручення дипломів учасникам фестивалю (м. Львів вул. Чернеча Гора, 1).

15.00 - відкриття виставки «Писанкові барви» та освячення музею «Лемківська садиба», Шевченківський гай (м, Львів. вул. Чернеча гора, 1).

ЗАКРИТТЯ ФЕСТИВАЛЮ

Умови конкурсу:

1. Учасники конкурсу представляють 4 - 5 писанок. Конкурсні роботи авторам не повертаються.
2. Протягом конкурсного часу необхідно виконати одну писанку повністю.

Для участі у конкурсі необхідно подати

фото власних писанок у електронному варіанті з роздільною здатністю 300dpi та заявку про участь у конкурсі з писанкарства до 14 березня 2015 року на адресу Дитячої школи народних мистецтв:

м. Львів вул. Антоненка – Давидовича, 6,

тел.(032)22-111-36, 222-34-81,

e-mail : dshnm.lv@gmail.com,

www.dshnm.at.ua, www.facebook.com/dshnm.lviv

Організатори залишають за собою право

використовувати фотографії робіт безкоштовно в пресі, каталогах на телебаченні, в Інтернеті та в рекламних цілях.

Конкурсні роботи будуть експонуватися

на виставці «Писанкові барви» у у музеї «Лемківська садиба» в Шевченківському гаю. (м, Львів, вул. Чернеча гора, 1)

Кращі роботи будуть відбиратися журі за номінаціями:

«За збереження народних традицій»

«Авторська лемківська писанка»

«Наймолодшому творцю».

3. 61 СвЯто культури русинів-українців Словаччини у Свиднику відбудеться 19. – 21.6.2015 р.

17.2.2015 р. в Пряшеві відбулось чергове засідання Президії Центральної ради СРУСР. У зв'язку з поступовим обмеженням коштів для діяльності Союзу русинів-українців СР було прийнято постанову раціоналізувати максимальною мірою проведення акцій, які заплановано на першу половину 2015 року, а саме 54 Фестивалю драми і художнього слова ім. Олександра Духновича (Пряшів, 14. – 15.5.2015 р.), 25 огляду з художнього читання жінок «Струни серця» і 61 Свята культури русинів-українців Словаччини у Свиднику, яке, за додатковою домовленістю з містом Свидником, відбудеться в новому терміні, а саме 19. – 21.6.2015 року. Союз русинів-українців СР підтримує підготовку і проведення 20. – 21.4.2015 року в Кошицях Днів української культури, які організує Словацько-європейське товариство культури FEMAN, яке серед громадськості відоме організуванням добродійної і громадської діяльності і розвитком туризму в Східній Словаччині.

4. "NASHI PREDKY" 2015 WORKSHOP

March 21th, 9 AM - 12:30 PM (Registration, coffee, and conversation at 8:30 AM)

Register now!

[https://www.ukrhec.org/family-history-group/nashi-predky-](https://www.ukrhec.org/family-history-group/nashi-predky-2015-workshop)

2015-workshop

The annual Family History Group Spring workshop will present a half-day of talks on the history of Ukrainians in America from a genealogical perspective, and the history and archival resources for ethnic Ukrainians in Poland from experts Michael Buryk and Aleksandra Kasprzak.

Space is limited! Register early to guarantee a seat!

A History of Ukrainians in the United States (Michael Buryk)

Ukrainians have been coming to the United States in large numbers since the end of the 19th century. However there are examples of other individual Ukrainians who came as early as the Jamestown Colony in Virginia in the 17th century. Several short biographies of prominent Ukrainian Americans are included in this talk. Also learn about the establishment of large, compact Ukrainian American communities and how they developed.

My Galician-Lemko roots: Part 1. Resource of Polish State Archives (Aleksandra Kasprzak)

This lecture will examine possibilities of finding Archives holdings for Galician research, explain how to do personal research in Przemyśl and Rzeszów State Archives, and analyze available online digital collections. You will learn about cadastral maps, notary documents and more.

My Galician-Lemko roots: Part 2. Tracing the past (Aleksandra Kasprzak)

Learn how to find old, lost-in-the woods Lemko villages, how to find relatives that were fighting in WWI and the locations of available documents concerning Vistula Operation. Also get acquainted with additional sources for lost ancestors in your family tree.

5. МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ "ДОСЛІДЖЕННЯ, ВІДТВОРЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ"

Закарпатський музей народної архітектури та побуту запрошує всіх охочих до участі в Міжнародній науковій конференції "Дослідження, відтворення, збереження та популяризація культурної спадщини", що відбудеться 25-27 червня 2015 р. на базі музею в Ужгороді.

За матеріалами конференції планується публікація статей окремою збіркою матеріалів.

Обговорення планується проводитись у таких напрямках:

- музеї просто неба: історія створення, принципи організації;
- музейна експозиція: проблеми та нові тенденції;
- фондові колекції: укомплектування, наукове опрацювання, комп'ютеризація;
- охорона пам'яток культури: їх реставрація та консервація;
- культурно-просвітницька робота та музейний менеджмент і маркетинг;

- міжнародні зв'язки музеїв, як одна із форм збереження транскордонної культурної спадщини;
- регіональні особливості традиційної культури: стан і проблеми дослідження;
- народна культура в контексті сучасних глобалізаційних процесів.

Робочі мови конференції – українська, угорська, румунська, словацька, англійська, російська.

Проїзд, проживання, харчування за рахунок відряджуючої сторони.

Для участі у конференції необхідно до **01 червня 2015 р.** надіслати електронною поштою до Оргкомітету анкету учасника (вкладений файл) та статтю (вимоги до оформлення статей додаються). **Е-**

mail: uzhgorodskansen@ukr.net , vasilkotsan@ukr.net

Оргкомітет залишає за собою право приймати доповіді (статті) до публікації з огляду на їх відповідність тематиці конференції.

Адреса Оргкомітету для листування:

88000, Україна, м. Ужгород, вул. Капітульна, 33 а,
Закарпатський музей народної архітектури та побуту,
директору – Андял Габріелі Василівні.

Контактні телефони:

тел. роб. (03122) 3-63-52

факс. (03122) 3-72-27

моб. тел.: (+38) 050-69-28-836 – Габріела Василівна Андял

(+38) 050-99-42-126 – Василь Васильович Коцан

(+38) 066-03-39-011 – Сільвія Іванівна Полак

(+38) 050-175-16-00 – Оксана Василівна Зейкан

Заявка на участь у конференції

«Дослідження, збереження, відтворення та популяризація культурної спадщини»

© ПІБ _____

© Назва ВНЗ, факультету (відділення), спеціальності або музейної установи

© Контактна адреса учасника, телефон, електронна адреса

© Науковий ступінь, вчене звання _____

© Тема доповіді _____

Наявність чи відсутність потреби в готелі _____

Вимоги до змісту та технічного оформлення тексту доповіді (статті)

1. Обсяг статті – 8-15 стор.
2. Стаття подається в електронному вигляді (вкладеним файлом електронною поштою) у редакторі – Word
3. Шрифт – Times New Roman, розмір 14.
4. Міжрядковий інтервал – 1,5; відступ абзацу – 1 см.
5. Максимальна кількість знаків у рядку – 70.
6. Наукова стаття має містити такі обов'язкові елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями; аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.
7. На другому рядку статті, після прізвища автора перед заголовком статті в лівому кутку подається шифр **УДК** (звичайним шрифтом).
8. На початку статті обов'язково подати анотацію українською мовою 3-4 речення та ключові слова.
9. У кінці статті обов'язково подати резюме російською та англійською мовами: ім'я і прізвище автора, назву статті, анотацію та ключові слова (6-10 рядків).
10. Бібліографія подається в кінці статті в алфавітному порядку під заголовком: Джерела та література.
11. У тексті статті посилання оформлюються в квадратних дужках, перша цифра – порядок джерела посилання в списку „Джерел та літератури”, друга цифра – номер сторінки, перед яким подається скорочення с. (зразок: [12, с. 35]).

Приклад оформлення статті

Коцан В.В. (Ужгород)

УДК 391(477.87)(=1.23)

ТРАДИЦІЙНИЙ НАРОДНИЙ ОДЯГ ЛЕМКІВ ВЕЛИКОБЕРЕЗНЯНЩИНИ КІНЦЯ XIX – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX ст.

Анотація: У даному дослідженні на основі польового матеріалу, наявної літератури, фондів зібрань етнографічних, історико-культурних та краєзнавчих музеїв області автором проведено комплексний аналіз народного одягу лемків Великоберезнянщини. Okремо подається детальний опис жіночого та чоловічого комплексів вбрання досліджуваного регіону. При їх характеристиці основна увага звертається на деталі крою окремих компонентів вбрання, подаються замальовки крою. Локальної своєрідності сорочкам надавала вишивка, закомпонована у безлічі варіантів орнаментальних композицій. Характеристику традиційного народного одягу лемків Закарпаття автор доповнює відомостями про звичаї та обряди, пов'язані із тим чи іншим видом вбрання. На окрему увагу заслуговує весільне вбрання та народна обрядовість, пов'язана з ним.

Ключові слова: одяг, лемки, сорочка, крій, вишивка, спідниця, фартух, пояс, гуня, сірак, хустка, чепець, заплітки, намисто, чоловічі штани, шапки.

В кінці статті

Джерела та література

1. Фонди Закарпатського музею народної архітектури та побуту, інвентарний номер (далі ФЗМНАП О:) – О: 389/180;
2. ФЗМНАП О: 3181/1310;
3. Польовий матеріал, зібраний у сс. Стужиця, Загорб, Лубня, Верховина Бистра Великоберезнянського району // Архів автора;
4. Білан М.С. Український стрій / М.С. Білан, Г.Г. Стельмащук. – Л.: Фенікс, 2000. – 381 с.;
5. Бурачинська Л. Український народний одяг / Л. Бурачинська. – Торонто-Філадельфія: Світова Федерація Українських Жіночих Організацій. Комісія Народного Мистецтва, 1992. – 310 с., іл.;

Summary

TRADITIONAL FOLK CLOTHES OF LEMKY OF VELIKOBEREZNYANSCHINI IN THE END OF XIX – THE FIRST HALF OF XX CENTURY

Kotsan V.V. (Uzhgorod)

In this research on the basis of the field material, present literature, fund collections ethnographic, historical-cultural and regional museums of area an author is conduct the complex analysis of folk clothes of lemky of Velikobereznianschyni. The detailed description of womanish and masculine complexes of dress of the probed region is separately given. At their description basic attention applies on the detail of cutting out of separate components of dress, picture of cutting out is given. Local originality shirts embroidery gave, presenting in the great number of variants of ornamental compositions. An author successfully complements description of traditional folk clothes of lemky Transcarpathian region information about customs and ceremonies the dresses related to the that or other kind. Separate attention is deserved by a wedding dress and rite related to him.

Keywords: *dressed, lemky, shirt, cutting out, embroidery, skirt, apron, belt, gunya, sirak, shawl, chepets, zaplitki, necklace, masculine trousers, caps.*

ВЕСНЯНІ ЗБОРИ ПРАВЛІННЯ ЛОО ВТ “ЛЕМКІВЩИНА”

11 березня 2015 року відбудуться збори Правління Львівської обласної організації Всеукраїнського товариства “Лемківщина” в приміщенні за адресою пл. Ринок, 17. На порядку денному:

- затвердження плану заходів організації на 2015 рік
- різне.

Початок о 14.00.